

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
Katolická teologická fakulta
Ústav dějin křesťanského umění
Dějiny křesťanského umění

Adéla Šmilauerová

Zámecká kaple sv. Josefa ve Lnářích

bakalářská práce

Vedoucí práce: Prof. PhDr. Mojmír Horyna

2006

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně a v seznamu literatury uvedla veškeré informační zdroje, které jsem použila.

V Praze dne 20.7. 2006

Adéla Gmilauerová
.....

Děkuji Prof. PhDr. Mojmiru Horynovi za neocenitelnou odbornou pomoc, kterou mi poskytl při vedení této práce.

Vděčím za dobré rady Mgr. Vladimíru Červenkovi. Svému manželovi děkuji za pomoc při vyměřování vnitřních dispozic kaple sv. Josefa a svým rodičům za podporu a trpělivost během mé práci.

V neposlední řadě patří můj dík majitelům zámku Lnáře, kteří mi ochotně umožnili přístup do objektu.

Obsah

I. ÚVOD	4
II. HISTORIE LNÁŘSKÉHO PANSTVÍ	6
II.1. Panství od dob baroka do zrušení patrimoniální správy	6
II.1.1. Vratislavové z Mitrovic	6
II.1.2. Černínové z Chudenic	9
II.1.3. Küniglové	11
II.1.4. Sweerts-Sporckové	13
II.1.5. Linkerové z Lutzenwicku	17
II.2. Poslední soukromí vlastníci	18
II.2.1. Lilgenauové	18
II.2.2. Karel Bondy	19
II.2.3. JUDr. Jindřich Vaníček	20
II.3. Od „vítězného února“ po dnešek	20
III. HISTORIE ZÁMECKÉ STAVBY	23
III.1. Zámek v době baroka a rokoka	23
III.2. Úpravy 19. a 20. století	29
IV. KAPLE SV. JOSEFA	30
IV.1. Architektonický popis	30
IV.2. Podoba kaple v průběhu věků	32
IV.3. Vybavení kaple	36
IV.3.1. Oltář sv. Josefa	36
IV.3.2. Kazatelna	38
IV.3.3. Varhany	39
IV.4. Fresková a štuková výzdoba	39
IV.4.1. Kněžiště	39
IV.4.1.1. Nástrovní fresky a štukový dekor	40
IV.4.2. Loď s vítězným obloukem	44
IV.4.2.1. Johann Hoffman	45
IV.4.2.2. Loď	46
IV.4.2.3. Vítězný oblouk	48
V. ZÁVĚR	50

I. Úvod

Asi sto kilometrů jihozápadně od našeho hlavního města Prahy se v zasněné krajině, plné rybníků, nachází Lnářský zámek s kaplí sv. Josefa. Nepatří právě mezi naše probádané historické objekty. Pokud opomineme Balbínova Miscellanea a Schallerovu Topografii des Königreichs Böhmen, kde jsou o panství a zámku jen nepatrné zmínky, dostaneme se až do 19. století. Tehdy vyšel r. 1864 v šestém dílu Památek archeologických článků od Ladislava Šourka, pojednávající stručně o Lnářích a jejich okolí. Lnářskému panství jsou zde věnovány tři strany, zámku jeden odstavec a samotné zámecké kapli jedna jediná věta. Situace se v literatuře zlepšila o několik desetiletí díky práci Augusta Sedláčka v jeho Hradech, zámcích a tvrzích království Českého.

Nejdůležitější období pro popsání dějin panství i zámku nastává na přelomu 19. a 20. století v souvislosti s osobou kasejovického děkana Jana Pavla Hilleho. Měl možnost za svého dlouhého působení v těchto končinách prozkoumat celý zámecký archiv. Tuto jeho práci dokládá i korespondence, kterou vedl s rodinou barona Lilgenaua. Z těchto let pochází mnoho nevydaných rukopisů, pojednávajících o tomto tématu. Jsou uloženy v osobním fondu J.P. Hille v SOkA ve Strakoniciích. Ale nejdůležitější práce se nachází naprosto utajená na místě, kde by ji nikdo nečekal. Tímto místem je Obecní úřad Kasejovice. Tento mnohastránkový Hilleho rukopis není důležitý jen pro dějiny panství a zámku, ale je zde obrovské množství seznamů osob, které kdy v průběhu historie pracovaly v nejrůznějších funkcích na Lnářském velkostatku.

Druhým člověkem, kterému dokonce kniha o Lnářích roku 1923 vyšla, byl převor zdejšího augustiniánského kláštera, Alois Majer. Jak sám v předmluvě ke své knize napsal, neměla být vědeckým dílem, ale zábavnou a poučnou četbou pro lid. Tato práce se nejvíce opírá o dílo již zmiňovaného J.P. Hilleho.

Pak na mnoho let výraznější práce na toto téma utichají, ale zmínky se najdou. Roku 1967 vyšel článek v Dějinách a současnosti od Milady

Lejskové–Matyášové o zlatých jablkách Hesperidek a jejich ohlasu v dějinách. V této souvislosti je zmíněna zdejší Inářská výzdoba hlavního sálu, která zachycuje báji o sestřích Hesperidkách. Situace se mění v souvislosti s rozsáhlou rekonstrukcí zámeckého objektu v 70. letech 20. století. Z roku 1973 pochází stavebně historický průzkum a nepřehledné množství stavební a restaurátorské dokumentace.

Naposledy se tématem Inářského zámku zabývala PhDr. Květa Křížová v nepublikované práci Lnáře, prohlídka zámeckých interiérů z roku 1999 a v článku K výzdobě interiérů zámku Lnáře druhého čísla Zpráv památkové péče z roku 2002.

II. Historie Lnářského panství

II.1. Panství od dob baroka do zrušení patrimoniální správy

II.1.1. Vratislavové z Mitrovic

Doba, ve které se začaly psát dějiny bezprostředně se dotýkající Lnářského zámku, byla pro České země krušná. Nebylo tomu tak dávno, co v zemi proběhlo stavovské povstání i jeho potlačení. Na zkonfiskovaných panstvích se usazovali noví majitelé a lid se ještě nevzpamatoval z drancování všemi možnými armádami, které se přes zemi přehnaly. Tyto pohromy se nevyhnuly ani jižním Čechám, které žily několik desetiletí před touto děsivou válkou, nazývanou Třicetiletou, v poklidu. Začalo zde prosperovat jedno z odvětví, které bylo stěžejní i pro Lnáře, rybníkářství. V 16. stol. se v těchto končinách rozmohla stavba rozsáhlých rybníčních ploch po vzoru držitele panství Hluboká Viléma z Pernštejna, který se sám inspiroval v Polabí, kde má toto odvětví u nás své kořeny. Jižní Čechy se staly přímo ukázkovou částí země, kam rybníky zapadly natolik, jako by tu byly od nepaměti.¹

Po Třicetileté válce byl v Jižních Čechách velký úbytek obyvatelstva, jak dokládá Berní rula z r. 1654.² Počet pustých domů, gruntů a zničených obcí nebyl malý. To způsobilo problémy zejména vlastníkům malých držav, kdy scházely lidské ruce pro práci a vlastnictví takového majetku bylo spíše přítěží. Situaci řešili prodejem jinému solventnímu kupci, kterému nevadily mnohdy ani dluhy zatížené šlechtické statky. Nový majitel si dalším přikupováním v okolí vytvořil rozsáhlejší pozemkovou državu, která byla víceméně soběstačná a dokázala prosperovat. Podobným způsobem se rozšířilo i panství Lnáře, zejména díky osobě Aleše Ferdinanda hr. Vratislava z Mitrovic.

Lnářské panství prodala paní Eva Johanka Trautmannsdorfová ze Šternberka 20. června 1659 Aleši Ferdinandovi Vratislavovi z Mitrovic.³ Tento muž, který byl od r. 1556 prezidentem české komory, vrchním správcem císařských komorních panství v Českém království, členem

¹ Zdeněk KALISTA: Století andělů a ďáblů, Jinočany 1994, 23–24.

² Berní rula, kraj Prácheňský I, II, Antonín HAAS (ed.), Praha 1954.

³ NA, DZV 312, N 15.

kolegia místodržitelů a přísedícím většího zemského soudu, dokázal nově zakoupené panství výhodně rozmnožit. Snažil se ze svého nového majetku vytvořit skupováním okolí kompaktní celek, který by byl schopen i v pohnutých poválečných dobách vymazat dluhy a po čase přinášet zisky. Nově přikoupenými částmi se staly do roku 1667 Hradiště, Záboří, Polánka, Mladý Smolivec, Bělčice, Hvožd'any a Závěšín.⁴

Pokud hrabě Vratislav z Mitrovic nepobýval zrovna v Praze a zavítal na své jihočeské statky, pobýval většinou v nevelké Zábořské tvrzi, postavené v blízkosti farního kostela sv. Petra a Pavla. Stavba byla ještě koncem 17. stol. chválena „*pro svou vysokou a veselou polohu.*“⁵ Toto malé vesnické sídlo mělo dva veliké nedostatky. Bylo situováno v jihovýchodní části panství a zároveň rozloha i typ stavby nemohl plně vyhovovat člověku, který se pohyboval na špičce tehdejšího společenského i politického života. Proto se Vratislav z Mitrovic rozhodl, zřídit si svoje sídlo jinde. Vybranou vesnicí se staly Lnáře, ležící uprostřed panství. Zde se již nacházela středověká tvrz, renesančně přestavěná Volfem Novohradským z Kolovrat koncem 16. století [1].⁶ Z roku 1617 máme o ní zprávu, že to byl „*zámek s lázní na tejž hrázi, se zahradou a lusthausem nad zámkem, s pivovarem v zámeckým place.*“⁷ Přesto nemohla tvrz sloužit potřebné reprezentaci. Její dispozice nedovolovala žádnou výraznější přestavbu v reprezentativní sídlo a také pivovar přímo v místech, kde chtělo panstvo v poklidu pobýt nebo si pozvat hosty, nebyl žádoucí. Zřejmě všechny tyto důvody přivedly hraběte k myšlence na stavbu nového zámku [2].

Novostavba vznikla v sousedství tvrze, jejíž blízké okolí se k tomu přímo vybízelo. Samotná ves byla tehdy od tohoto místa poněkud vzdálena a oddělená dvěma rybníky. Panstvo se zde tak mohlo cítit nerušené okolním světem. O tom, kdy přesně k samotné výstavbě došlo, se písemné prameny nezmiňují. Nejpravděpodobněji však ve druhé polovině šedesátých let 17. stol. Prozatímně se ukončil územní

⁴ NA, DZV 391, H 13^r–H 14^r.

⁵ August SEDLÁČEK: Hrad, zámky a tvrže království Českého XI, Praha 1897, 264.

⁶ Alois MAJER: Dějiny osady Lnářské, Blatná 1923, 22.

⁷ Ladislav SVOBODA: Lnáře, in: Encyklopedie českých tvrzí II, Praha 2000, 419.

růst panství a stavebník jistě počítal s tím, že nashromážděné statky začnou přinášet svoje ovoce.

Rodina hraběte Vratislava z Mitrovic se nezasloužila jen o vznik zámku, ale kronika kláštera bosých augustiniánů, zřízeného koncem 17. století, se zmiňuje k roku 1666 o přestavbě starší kaple Nejsvětější Trojice na kostel. Tuto stavbu měla pod patronací druhá manželka hraběte, Lidmila Maxmiliána hr. Lažanská z Bukové.⁸ Konce stavby se však nedožila. O tom, na kolik peněz přišly obě tyto stavby, zpravují archivní prameny pro rok 1671. Jsou to účty, dokládající, kolik peněz se vydalo na výstavbu kostela a zámku dohromady. Výdaje čítají 2552 zl. 49 kr. ½ d.⁹ Písemné prameny ale mlčí, pokud se jedná o podrobný stav dokončení stavby zámku v době smrti hraběte, i když hodně můžeme vyčíst z písemností dědiců panství.

Vratislav z Mitrovic zemřel 28. ledna 1672. Jeho smrt by nebyla vcelku nijak důležitá, kdyby po sobě zanechal alespoň jednoho mužského legitimního potomka. Ale nestalo se tak. Jeho tři manželství se Salomenou Benedovou z Nečtin, Lidmilou Maxmiliánou Lažanskou z Bukové a nakonec s Kateřinou Polyxenou z Lobkovic zůstala bez syna. Dcery, kterých se narodilo pět, zdědily po otcově smrti panství. Jejich osud je však odvanul do úplně jiných končin a správa zámku by byla pro ně obtížná. To dokládají i sňatky dvou dcer. Marie Terezie se vdala do rodu Paradiso de la Saga a Marie Konstancie do rodu Morzinů. Jejich sestra Marie Lidmila vstoupila do kláštera dominikánek u sv. Anny na Starém Městě pražském a Marie Zuzana zemřela roku 1676. Poslední z nich, Rozálie, byla snad také určena pro klášterní život. Určitě nejen z těchto důvodů se sestry rozhodly velkostatek zatížený dluhy prodat.¹⁰ Byly zde pravděpodobně i jiné pragmatické důvody, které vedly k tomuto kroku. Pokud by vlastnily panství společně, nebylo by jednoduché shodnout se na nejružnějších věcech (často se takové situace stávají i při menším počtu majitelů) a i případ

⁸ SOA Třeboň, ŘA Lnáře, Liber de origine et erectione sacelli Sanctissimae Trinitatis, kniha č. 1.

⁹ NPÚ Praha, Dobroslav LÍBAL / Milada VILÍMKOVÁ: Zámek Lnáře, stavebně historický průzkum (nepublikovaný rukopis), 1973, fol. 3.

¹⁰ OÚ Kasejovice, Jan Pavel HILLE: Velkostatek Lnářský (nepublikovaný rukopis), 1905, fol. 13.

vyplacení některé z nich, která by již nechtěla podíl vlastnit, mohlo znamenat potíže. Velkostatek prodala Marie Terezie s Marií Konstancíí, která jednala také jménem svých nezletilých sester, 21. ledna 1675 Humprechtu Janu hr. Černínovi z Chudenic.¹¹

II.1.2. Černínové z Chudenic

Ze 16. prosince 1674 pochází posudek na Lnářské panství. Byl vytvořen jako podklad pro odhadní cenu připravovaného prodeje. Můžeme z něj s velkou přesností získat přehled o velikosti velkostatku. Čítal dvě městečka – Bělčice a Kasejovice a 24 vesnic – Lnáře, Tchořovice, Kocelovice, Hornosín, Zahorčice, Říště, Předmíř, Zámlyní, Újezd, Chloumek, Mladý Smolivec, Kladrubce, Vísku, Přebudov, Polánku, Hradiště, Záhorčičky, Záboří, Hvoždany, Blatenku, Újezdec, Pozdyni, Tisov a Závišín (hrabě Černín pak přikoupil Radošice a Metly¹²).

Na celém panství se pak nacházelo devět poplužních dvorů (Lnáře, Tchořovice, Hradiště, Bělčice, Hvoždany, Kladrubce, Tisov, Smolivec, Záboří), k nimž patřilo 3050 strychů a 1 věrtel půdy. Sena se sváželo 1300 vozů a otavy 400. Zalesněné půdy bylo na panství 157 lečí a k tomuto odvětví patřily ještě dvě obory s jednou bažantnicí. Výnosným odvětvím bylo vaření piva, proto zde bylo šest chmelnic a dvacet hospod. Vinopalna byla jedna. Jiné příjmy zajišťovala vápenná pec, olejna, dvě kolomazné pece, cihelna, osm masných krámů, jedna panská a devět poddanských kováren, 12 vrchnostenských mlýnů, devět poddanských, čtyři vrchnostenské pily a jedna poddanská, v Kasejovicích pronájem židovského domu, v Bělčicích nová koželužna a pekárna. Na panství se nacházelo 108 rybníků a 15 rybích sádek. Mimo hospodářství měla zdejší vrchnost patronátní právo nad čtyřmi farními kostely a pěti filiálními. Dále jsou zde uvedeny platy v naturálních poddaným po dobu prací na panském a jednotlivé církevní fundace.¹³

¹¹ NA, DZV 391, H 12.

¹² SOKA Strakonice, Os. fond J.P. Hille, Lnáře a jejich okolí, náčrtek historicko-místopisný (nepublikovaný rukopis), s.d. , inv. č. 104, 1901, fol. 26.

¹³ SOA Třeboň, pobočka Jindřichův Hradec, ČÚS, fasc. 624. fol. 246^r-247^v.

Během držení Černíny se význam panství nezměnil. Jeho majitelé opět měli pracovní povinnosti v Praze nebo ve Vídni. Takže ani zdejší zámek se nestal ničím jiným, než příležitostným místem pro přespání nebo krátkodobé návštěvy. Než se tak ale naplno mohlo stát, museli se vlastníci vyrovnat se situací, že se stavbou nebylo hodně věcí v pořádku. Velikou zásluhu na této skutečnosti měl hrabě Vratislav z Mitrovic. V době, kdy začal se stavbou, byl již pokročilého věku a mužský potomek v nedohlednu. Proto bylo určitě jeho touhou zachovat po sobě alespoň něco výjimečného a Lnářský zámek se zdál jistě hoděn takového označení. Se stavbou tedy velmi pospíchal, použil např. nevyschlého dřeva na krov. To dokáže udělat svoje a Černínům nezbývalo nic jiného, než se s tím vypořádat. Největších úprav zámku se ale již Humprecht Černín nedožil. Zemřel 13. března 1682. Dědictví získali jeho dva synové, Heřman Jakub (1659-1710) a Tomáš Zacheus (1660-1700). Lnáře nakonec připadly mladšímu z nich. Starší převzal rodový fideikomis, zřízený jeho prastrýcem Heřmanem Jakubem Černínem¹⁴ a mladší bratr získal panství mimo rodový fideikomis, které tvořily Lnáře, Landštejn a statek Pluhový Žďár.¹⁵ Politická kariéra začlenila Tomáše Zachea mezi nejvlivnější muže monarchie. Byl říšským radou, místokancléřem české dvorské kanceláře ve Vídni, komorníkem uherského krále Josefa I. a místodržitelem Království českého. Z těchto závazků je patrné, že se na svém sídle ve Lnářích nemohl zdržovat často. Ale právě on byl tím šťastným, jemuž se podařilo v 80. letech 17. století stavbu zámku po mnoha letech oprav dokončit. Kromě toho rozšířil velkostatek přikoupením panství Kadova a Bezděkova.¹⁶

Tomáš Zacheus se zasloužil i o přivedení bosých augustiniánů do Lnář. Stalo se tak roku 1684. Jejich konvent byl zřízen u kostela Nejsvětější Trojice, který nechala postavit manželka hraběte Vratislava z Mitrovic na místě staré kapličky.¹⁷ Kostel byl roku 1706 rozšířen

¹⁴ KALISTA 1994 (pozn. 1) 122.

¹⁵ SOA Třeboň, pobočka Jindřichův Hradec, ČRA, sg. VIII F, fol. 629.

¹⁶ SEDLÁČEK 1897 (pozn. 5) 263.

¹⁷ Jan Pavel HILLE: Klášter lnářský a jeho památky, Blatná 1934, 6.

a o rok později sem byl dodán nový oltářní obraz s Nejsvětější Trojicí od Petra Brandla.¹⁸

Smrtí Tomáše Zachea dne 14. února r. 1700 se dostalo Lnářské panství do podobné situace, jako po smrti výše zmiňovaného hr. Vratislava z Mitrovic. Stejně jako on, neměl ani Tomáš Zacheus se svojí manželkou Zuzanou Terezií Renatou rozenou hr. Martinicovou žádného mužského potomka (oba synové zemřeli v dětském věku). Poručnicí tří dcer – Marie Gabriely, Marie Josefy a Marie Aloisie byla dle závěti Tomáše Zachea jejich matka. Poručník se změnil až roku 1707, kdy se jím stal manžel Marie Gabriely, Václav Josef hr. Lažanský z Bukové a na Manětíně.

Lnáře měly být podle závěti zesnulého hraběte rozděleny mezi sestry stejným dílem a jejich matka směla užívat polovinu panství až do své smrti. Tělo hraběte spočinulo v katedrále sv. Víta, vnitřnosti ve Vídni u bosých augustiniánů a konečně srdce se nachází ve Lnářském kostele Nejsvětější Trojice nad vchodem do sakristie, kde je umístěn jeho epitaf.¹⁹

Roku 1716 zemřela nejmladší ze sester Marie Aloisie a rok po té její matka. Těla obou žen leží ve Vídni u bosých augustiniánů a jejich srdce jsou ve Lnářském kostele Nejsvětější Trojice. Srdce Marie Aloisie odpočívá nad vchodem do staré sakristie a hraběnčino je uloženo společně se srdcem Tomáše Zachea. Jen epitaf zůstal bez nápisu.²⁰

II.1.3. Königlové

Mezi pozůstalými sestrami vyvstaly neshody ohledně Lnářského panství. Marie Josefa, která byla roku 1712 provdaná za Leopolda Königla sv. p. z Ehrenburku a Warthy, musela nakonec vyplatit svoji sestru Marii Gabrielu. Panství bylo odhadnuto na 362 740 zl. 56 kr. 4 d.²¹

¹⁸ Ibidem 9.

¹⁹ MAJER 1923 (pozn. 6) 59–60.

²⁰ HILLE 1905 (pozn. 10) fol. 18–19.

²¹ SOA Třeboň, Vs Lnáře, kart. 1, inv.č. 690, sg. I-8.

Za života Marie Josefy a Leopolda Künigla se ve Lnářích uskutečnila významná slavnost. Informace nám o ní podává nápis na vítězném oblouku v kapli. Devátého prosince roku 1723 byla vysvěcena zámecká kaple sv. Josefa. Světitelem byl příbuzný Leopolda Künigla, brixenský biskup Kašpar Ignác hr. Künigl (téhož měsíce zde vysvětil i augustiniánský kostel Nejsvětější Trojice a posvětil nový zvon pro kasejovický kostel).²² Ještě před tím však proběhly potřebné úpravy kaple, aby byla na tuto událost slavnostně připravena.

Nedlouho po této události zemřela v dubnu roku 1726 Marie Josefa. Byla pohřbena i se svým nenarozeným dítětem do hrobky klášterního kostela Nejsvětější Trojice. Leopold Künigl nesetřval dlouho jako vdovec a oženil se 25. srpna 1727 podruhé. Jeho druhou chotí se stala Marie Aloisie hr. Lažanská z Bukové. Byli oddáni na Svaté Hoře litoměřickým biskupem Janem Adamem Bernardem hr. Vratislavem z Mitrovic. Novomanželé pak odjeli společně se svatebčany do Lnář, kde se jim dostalo slavnostního uvítání. Manželství však nemělo dlouhého trvání. Hrabě Künigl zemřel 17. listopadu 1727 při svém pobytu v Praze. Pohřeb se konal 22. listopadu ve Lnářích, kde byl hrabě pohřben v hrobce kostela Nejsvětější Trojice společně se svojí první manželkou.²³

V době Küniglovy smrti nebylo žádné z jeho dětí plnoleté. Poručníkem se stal Jan František hr. Clary Aldringen. Tato situace se změnila na pouhé tři měsíce koncem roku 1736, kdy dosáhl plnoletosti nejstarší syn Václav Josef. Ten ale tragicky zahynul v lednu roku 1737, a tak poručnictví hraběte Clary Aldringena trvalo až do 30. ledna 1741, kdy správu převzal druhý syn Šebestián František Josef.²⁴

Tento muž neměl ale štěstí na dějinné události, které postihly České země s nástupem Marie Terezie na trůn. Ačkoliv se Karel VI. tvrdě snažil o potvrzení pragmatické sankce u okolních panovníků, která mimo jiné pojednává i o možnosti nástupnictví v ženské linii, jako by jeho vyjednávání byla jen plácnutím do vody. Po jeho smrti viděli okolní

²² HILLE 1905 (pozn. 10) fol. 20.

²³ Ibidem fol. 20–22.

²⁴ SOkA Strakonice, Os. fond J.P. Hille, Lnáře a jejich okolí, náčrtek historicko-místopisný (nepublikovaný rukopis), s.d. , inv. č. 104, 1901, fol. 32–33.

vládci v Rakouské monarchii přesto mezeru na trůně. Začaly tzv. války o rakouské dědictví. Opět po jižních Čechách procházela vojska, která nadělala mnoho škod. To se notně projevilo i na ekonomice Inářského velkostatku, který se dostal do dluhů. Přesto se roku 1745 našel kupec. Byl jím František Karel Rudolf hr. Sweerts-Sporck. Za své nové panství zaplatil 425 000 zl. r. a 300 dukátů klíčného.²⁵ Hrabě Künigl se po prodeji uchýlil do Horažďovic, kde si zakoupil dva domy. Vykonával zde svoji funkci hejtmana kraje Prácheňského (1743–47). Pak se odstěhoval na své nové panství Bezděkov u Klatov, kde 19. září 1783 zemřel. Pochován je ve Lnářích v kostele Nejsvětější Trojice.²⁶

II.1.4. Sweerts-Sporckové

Hrabě Sweerts-Sporck byl od roku 1712 ženat s Annou Kateřinou, dcerou slavného Františka Antonína hr. Sporcka. Kromě manželčina věna získal postupem času predikát i majetek svého tchána, který neměl mužského potomka. Pro tento zděděný velký majetek se nezdržoval ve Lnářích často. Z vrchnostenského sídla, jakým byl zdejší zámek pro rodinu Küniglovu, se opět stává místo příležitostných návštěv, což dokládá i Tereziánský katastr.²⁷

Pro Inářský velkostatek nechal sestavit roku 1748 instrukce úřednímu aparátu a poddaným. Úředníci neměli zapomínat na správné vedení účetních knih a na své další vzdělávání. Měli být ale i příkladem ve zbožném životě. Poddaným bylo doporučeno, snažit se posílat své děti do školy, kde se naučí čít, psát a počítat.²⁸

Povahu hraběte, který měl neustálé snahy o nápravu mravního života svých poddaných dokládá i list pro Kasejovice, který je reflexí na proběhlou návštěvu mše svaté ve zdejším kostele sv. Jakuba. List zní: *„Mým Kasovským, primasovi, purkmistru a celé radě, též obci celé, všem mě milým a věrným poddaným, tajiti nemohu, kterak včerejšího*

²⁵ NA, DZV 425, B 29.

²⁶ HILLE 1905 (pozn. 10) fol. 23–24.

²⁷ Tereziánský katastr český 3, dominikál, Pavla BURDOVÁ a kol. (ed.), Praha 1970, 369.

²⁸ HILLE 1905 (pozn. 10) fol. 26–27.

dne při službách Božích v chrámu Páně v Kasejovicích, s tím míněním a oumyslem, bych nějakého duchovního potěšení nabýti, též jich poddaných pilnost a náchylnost v službách Božích přehlídnouti a přesvědčiti se mohl, dal jsem se ponejprv u Vás najíti, však ale místo doufajícího potěšení s velkou mrzutostí spatřiti jsem musel, kterak tak mnoho ženských osob v skvostném a nádherném oděvu, obzvláště zlatem a stříbrem štikováním a s okrášlenejma čepci, též v drahých stříbrných páskách a hedvábných šátkách, proukázati se daly. I jsouce takového nádherného ženského oděvu nepřítel, obzvláště, když takové proti vůli a příkázání Boha svrchovaného, též proti prošlým císařským a královským patentům čelí, od takových ženských osob, na které taková nádhera žádným způsobem dle prostého stavu nositi nesluší, a proto v těchto trvajících válečných časech, kdežto lépeji bude, když hospodářové takový nádherné šaty, čepce, šátky a stříbrné pásky na peníze převedou a z nich všelijaké jak císařské, tak i jinší povinnosti zaplatí a jich mající otrhané spustlé domy, též jinší sešlí hospodářové k většímu zvelebení a správě přivésti pečovati budou... Předně a nejprve: Zapovídám všem městským poddaným ženám, aby odnička žádné dykytové, damaškové aneb dokonce dracounový neb jinší hedvábný kantuše, korsete aneb kamizolky, týž sukně drahý zlatem a stříbrem šikovaný, premovaný a jinší hedvábný čepce, stříbrné pásky, nositi se neopovážily...za druhé všem poctivým pannám, jakožto nadzminěné nádherné šaty, tak taky všechny bohaté čepce, poněvadž čepce jenom samým ženám a žádným pannám poctivým nositi nepatří, pod přísným trestem zapovídá...kdyby toto přísné poručení jedna neb druhá strana ženského pohlaví budoucně překročila a se opovážila, tak Vám magistrátu, obzvláště rychtáři městskému ostře a přísně nařizují a poroučím, abyste takové přestupnice mého poručení nejprve osmidenním šatlavím vězením potrestali, za druhé kdyby se to víc nositi opovážila, tak jim ty šaty neb čepce v contrabant vzítí a čtyřnedělním arestem potrestati neopomenuli.“²⁹ V návaznosti na tuto návštěvu vydal hrabě instrukce pro krejčí, kterým zakázal šít honosné oblečení. Ale

²⁹ Jan PECHA a kol.: Kasejovice, minulost a současnost. 100 let povýšení na město a založení požárního sboru, Kasejovice 1978, 46–47.

nařízení se minulo u poddaných účinkem. Čemu nedokázal hrabě zamezit, povedlo se válce s Napoleonem.

Mimo zavedení nových instrukcí se nový majitel zasloužil též o oživení chovu ovcí ve zdejším hospodářství. Byl zde zaveden chov španělského plemene a výroba švýcarského ovčího sýra pod vedením zahraničního odborníka. Tento počín se ukázal jako výhodný, protože po sýru byla veliká poptávka i v Praze.³⁰

Z dnešního pohledu se stinnou stránkou hr. Sweerts-Sporcka stala snaha vyhnat židovské obyvatelstvo z panství s odvoláním na dekret Karla VI. Ten dovoloval majitelům vystěhovat nežádoucí obyvatelstvo. Židé na rozhodnutí nereagovali a celá záležitost nakonec vyšla do prázdna. Hrabě zemřel 30. listopadu 1757 ve svém sídle v Lysé nad Labem dříve, než se mu podařilo pro něj nežádoucí obyvatelstvo odsunout.³¹

Po Františku Karlu Rudolfu hr. Sweerts-Sporcku zdědil Lnáře r. 1757 jeho syn Jan František Kristián. Ačkoliv ani on sám nepobýval na zdejším zámku příliš často, uskutečnila se zde roku 1752 jeho první svatba s Marií Barborou hr. z Bubna (+1764). Jeho druhý sňatek roku 1767 s Marií Terezií hr. Kounicovou byl pak z uměleckého hlediska přínosem pro zámek.

Hrabě Sweerts-Sporck je též spojován s obnovou těžby zlata v kasejovickém revíru. Průběh těžeb dokládá Berg-Bau-Protokol vedený od roku 1787.³² Další zásluhou byla velká péče o zdejší rybníčnou soustavu, zejména zavedením chovu dovezeného lysého kapra, tzv. špígle. Zvýšila se natolik velikost vodních ploch, což vedlo analistu Inářských augustiniánů k zaznamenání či snad přímo k vytvoření pověsti o počtu rybníků na panství. Celkem jich zde mělo být 365, aby vrchnost mohla jíst každý den rybu z jiného rybníka. Když byl zrovna přestupný rok, napustil se ještě 366. rybník, který měla vrchnost pro tento případ v záloze.³³

³⁰ HILLE 1905 (pozn. 10) fol. 28.

³¹ Ibidem, fol. 28.

³² SOA Třeboň, Vs Lnáře, Berg-Bau-Protokol, kniha 348, inv. č. 362.

³³ MAJER 1923 (pozn. 6) 93.

Do doby vlastnictví Jana Františka Sweerts-Sporcka spadá zřízení Tereziánského katastru, kdy byl poprvé v našich dějinách podrobně evidován i dominikál. Panství čítalo dvě poddanská městečka, 33 vesnic a 16 poplužních dvorů. Patnáct z nich je zachyceno na mapkách z konce 18. století.³⁴ Veškeré půdy bylo (bez luk) 24 389 strychů a rybníků 150. Dobrým zdrojem zisků do vrchnostenské pokladny byl i pivovar ve staré Lnářské tvrzi, který produkoval 1388 1/3 sudu za rok, což vynášelo 5553 zl. 20 kr. Duchovní správa byla rozdělena mezi čtyři farnosti – Bělčice, Kasejovice, Záboří a Kadov.³⁵

Díky době reforem v druhé polovině 18. století je i přehled o počtech domů na panství. Roku 1770 bylo státem nařízeno očíslování domů. Ze Schallerovy Topografie se dozvídáme, že se o dvacet let později nacházelo v Kasejovicích 158 a 25 židovských domů, v Bělčicích 68, ve Lnářích 79 domů, v Polánce 18, v Životicích 27, v Kladrubcích 29, ve Víscce 16, v Přebudově 10, v Chloumku 23, Újezdu 40, v Předmíří 27, v Zámlyní 7, v Metlích 20, v Mladém Smolivci 36, v Hvožd'anech 52, v Pozdýni 22, v Tisově 11 (v Terez. katastru uváděn společně s Pozdýní), v Radošicích 36, v Újezdci 32, v Hornosíně 24, v Závišíně 17, v Řišti 12, v Zahorčicích 25, v Kocelovicích 24, v Hradišti 40, v Záhorčičkách 11, v Tchořovicích 43, v Blatence 18, v Lažánkách 16, v Záboří 38, ve Slatině 40, ve Lnářském Málkově 25, v Kadově 24, ve Vrbně 25, v Poli 37, v Bezděkově 22 a nakonec v Nezdřevu 25.³⁶

Nelze opomenout skutečnost, že se ani tomuto panství roku 1771 nevyhnula selská rebelie. Sedláci tenkrát špatně pochopili robotní nařízení z Vídně, kterému na zkreslení dodali jistě i krajánci. Převládá pocit, že robota a snad i samotné poddanství je zrušeno. Odmítali nejen chodit na robotu, ale během těchto zmatků přestávali pracovat i na svém. Prvního června r. 1771 byl pro uklidnění situace do Lnář poslán krajský hejtman Lipovský z Lipovic. Sedláci, vedení Halaburdou z Lažánek se sešli před zámek, aby jim bylo sděleno vysvětlení, kterak se to má s robotními povinnostmi. Nic se však touto akcí

³⁴ NA, MP, inv. č. 658, sg. III 8–22.

³⁵ BURDOVÁ a kol. (ed.) 1970 (pozn. 28) 368–369.

³⁶ Jaroslaus SCHALLER: Topographie des Königreichs Böhmen, Prachiner Kreis III, Prag / Wien 1790, 74–85.

nevyjasnilo. Aby se lid umoudřil, musela vrchnost zasáhnout s pomocí vojska. Halaburdu raději zadrželi. Jenže lidé, aby unikli nařízení, se rozprchli do okolí a trvalo osm týdnů, než byli pochyťáni.³⁷

Po smrti hraběte Sweerts-Sporcka se začali neuvěřitelně rychle měnit majitelé Lnářského velkostatku. Jan František Kristián zemřel 8. ledna 1802, po němž zdědil panství syn Josef František de Paula. Jenže ten hned následujícího roku majetek prodává za 1 300 000 zl.³⁸ Nový majitel, pasovský sekularizovaný biskup Leopold Leonhard Raimund hr. Thun-Hohenstein již o rok později tyto državy opět prodal. Tentokrát byl kupcem Jan František sv. p. Linker z Lutzenwicku.

II.1.5. Linkerové z Lutzenwicku

Baron Linker vlastnil panství Ronšperk na Plzeňsku, statek Zahrádku, Dub a Lužany u Přeštic. Všechny tyto državy odprodal po zakoupení Lnářského panství. To nakonec také zmenšil prodejem Slatiny.³⁹ Zřejmě jej k tomuto kroku vedla nepříjemná hospodářská situace v Evropě, která řešila výbojně snahy Napoleona. Z nové koupě se ale dlouho netěšil. Zemřel již v 9. března r. 1811.

Dědicem se stal jeho nejstarší syn Václav Klement (1782-1865), který byl za vojenské zásluhy při napoleonských válkách povýšen 18. července 1816 do hraběcího stavu. Oženil se v pozdním věku s uherskou šlechtičnou Annou de Arvay dne 26. září 1836.⁴⁰

Lnářskému zámku prospěla skutečnost, že se z něj opět po mnoha letech stalo trvalé sídlo. Investovalo se do rozsáhlých úprav. Mezi jiné stavební práce patřilo např. zřízení tzv. Annabergu, usedlosti s hospodářským zázemím nad zámeckým parkem a v sousedství pak stavba kaple sv. Anny (na místě kaple Kalvárie z roku 1702), která v současné době prochází již několik let opravou.

Hrabě Linker zažil revoluční rok 1848. Jednou ze zásadních změn bylo zrušení poddanství, postátněna první instance veřejné správy

³⁷ MAJER 1923 (pozn. 6) 94–96.

³⁸ SOA Třeboň, Vs Lnáře, kart. 1, inv. č. 694, sg. I–12.

³⁹ HILLE 1905 (pozn. 10) fol. 30.

⁴⁰ Ibidem.

a jako další novinka zavedena územní samospráva. V rámci panství to znamenalo náhlé nové uspořádání vztahů mezi vrchností a bývalým poddaným, ze kterého se již stal stoprocentní soukromý majitel pozemků, do kterých se kdysi tzv. zakoupil.

Hrabě zemřel 22. června 1865. Je pohřben, společně se svojí ženou v kadovské hrobce, kterou si nechali vystavět v neogotickém slohu. Pro vysoký věk obou manželů v době sňatku neměli spolu žádné potomky. Majetek byl odkázán příbuzným, a to konkrétně nezletilému Karlu Klementu sv. p. z Lilgenau.⁴¹

II.2. Poslední soukromí vlastníci

II.2.1. Lilgenauové

Za nezletilého Karla Klementa z Lilgenau spravoval velkostatek až do roku 1877 jeho otec Karel Theodor z Lilgenau. Po převzetí velkostatku se Karel Klement snažil rozšířit svůj majetek. Proto zakoupil roku 1887 statek ve Starém Smolivci. Celá rozloha pak čítala 6399 ha. Z toho 2095 ha polí, 522 ha luk, 16 ha zahrad, 379 pastvin, 962 ha rybníků, 2391 ha lesů, 19 ha půdy neúrodné, 17 ha cest a zastavěné půdy. Dvory spravované přímo velkostatkem byly ve Lnářích, v Novém Dvoře (u Kocelovic), v Tchořovicích, Poli, Hradišti a v Mladém Smolivci. Oproti tomu dvory v Bezděkově, Bělčicích, Hvoždanech, Tisově a Starém Smolivci byly pronajímány. Zrušené dvory bychom našli ve Lnářském Málkově, Kladrubcích, Životicích a Záboří. Celý velkostatek spravoval ředitel, který měl ještě pod patronátem záležitosti týkající se pivovaru, lihovaru a farních (Bělčice, Hvoždany, Kadov, Kasejovice, Záboří) i filiálních kostelů.⁴²

Za barona z Lilgenau byla věnována velká pozornost samozřejmě i rybníkářství. Zde se nejvíce proslavil vodňanský rodák a absolvent vídeňské vysoké zemědělské školy Theodor Mokřý (1857-1945). Ačkoliv jeho hlavním oborem bylo lesní hospodářství, dokázal na

⁴¹ SOKA Strakonice, Os. fond J.P. Hille, Lnáře a jejich okolí, náčrtek historicko-místopisný (nepublikovaný rukopis), s.d. , inv. č. 104, 1901, fol. 46.

⁴² Ibidem fol. 48–50.

zdejší velkostatku, že vyniká i v oblasti rybníčního hospodářství. Zejména prokázal své schopnosti při odstraňování následků povodně koncem devadesátých let. Jeho jméno je však spjato s vyšlechtěním nové odrůdy kapra. Křížil mezi s sebou lysé kapry a výsledkem byl bezšupinatý kapr tmavěmodré barvy – Inářský modrák, představený na zemské hospodářské výstavě v Praze roku 1921.⁴³

O samotném baronu se dozvídáme, že byl mezi lidem docela oblíbený. Důkazem snad může být poznámka převora Inářského kláštera P. Majera: „*Jsem přesvědčen, že se mnou souhlasí celé okolí Lnář, tvrdím-li, že velkostatkář Karel Lilgenau jest dobrý a ctihodný muž.*“⁴⁴ Mezi baronovy počiny můžeme připočítat i zřízení nové školy ve Lnářích, při příležitosti oslav padesáti let panování Františka Josefa I. Svůj osobní život spojil roku 1888 svazkem manželským s baronkou Helenou Kutcherovou.

Do dějin velkostatku též neblaze zasáhly události spojené s I. světovou válkou. Přestal hospodářsky prosperovat a ke všemu jej postihla po vzniku ČSR pozemková reforma a zároveň smrt barona z Lilgenau roku 1924. O rok později odešel z funkce administrátora velkostatku odborník Theodor Mokřý, který tuto funkci zastával od roku 1902.⁴⁵ Ačkoliv správu velkostatku v nejvyšších místech převzala samotná rodina, dluhy je přemohly. Nakonec se rozhodli pro prodej.

II.2.2. Karel Bondy

Velkostatek s dluhem kolem 3 mil. Kčs si 9. března 1927 zakoupil pražský velkopodnikatel židovského původu Karel Bondy.⁴⁶ Ale ani jemu se další dluhy nevyhnuly. Jejich příčinou byl nedostatek kapitálu, rozsáhlé finanční investice do oprav a modernizace velkostatku a v neposlední řadě i nastávající hospodářská krize.⁴⁷ Již roku 1930 dosáhly jeho dluhy velmi vysoké částky. O rok později byla na

⁴³ MAJER 1923 (pozn. 6) 93, 118–119.

⁴⁴ Ibidem 116.

⁴⁵ HILLE 1905 (pozn. 10) fol. 34.

⁴⁶ SOA Třeboň, Vs Lnáře kart. 108, inv.č. 998, sg. I-3

⁴⁷ Ibidem inv.č. 997, sg. I-2.

velkostatek uvalena nucená správa. Konalo se několik dražeb, ve kterých byl rozprodáván Bondyho majetek, až se nakonec stejným způsobem prodal i samotný velkostatek.

II.2.3. JUDr. Jindřich Vaníček

V dražbě, která se konala 14. října 1936, byl velkostatek Lnáře přiklepnut z jedné poloviny pražskému advokátovi JUDr. Jindřichu Anastázi Vaníčkoví a vždy po jedné šestině jeho dětem – Vlastě Kurzové, Ing.C. Josefu Vaníčkoví a Slavomíru Vaníčkoví.⁴⁸ Celá tato akce proběhla ve Lnářích. Vážní zájemci se dostavili tři. Povinné vadium bylo 1 200 000 Kč. Nejvyšší podání nakonec činilo 14 100 000 Kč a zdaleka nedosahovalo odhadní ceny velkostatku – 18 654 240,72 Kč.⁴⁹ Od velkostatku byl roku 1937 odprodán pivovar, který produkoval ještě roku 1936 8 500 hl. piva ročně. Nový majitel, Protivínský pivovar, vaření piva zastavil.⁵⁰

Majiteli však nebylo dopřáno užít si nově nabytého jmění. Během II. světové války byl zámek zabaven NSDAP, která objekt využívala pro potřeby organizace Hitler Jugend.⁵¹ Po válce zde byli dočasně ubytováni američtí vojáci, kteří vyjednávali s generálem Vlasovem. Pak byl objekt zámku nakrátko vrácen pravému majiteli. Poslední rána přišla po únoru 1948. Celý velkostatek, včetně zámku, byl z nařízení tehdejšího režimu rodině Vaníčkově zkonfiskován.

II.3. Od „vítězného února“ po dnešek

Ministerstvo školství, věd a umění rozhodlo dne 9. července 1949, aby byl zámek a zbytkový statek Lnáře určen podle § 3, odst. 2 zákona ze dne 16.května 1946 č. 137 Sb. za státní kulturní majetek. Taktéž rozhodnutím Ministerstva zemědělství byl projevěn souhlas, aby byl zámek odevzdán se vším, co k němu patří Národní kulturní komisi

⁴⁸ Ibidem inv.č. 1001, sg. I-6.

⁴⁹ SOA Třeboň, ŘA Lnáře, kart. 4.

⁵⁰ Ibidem.

⁵¹ LÍBAL / VILÍMKOVÁ 1973 (pozn. 9) fol. 14.

podle § 5 odstavce 1 citovaného zákona. Odevzdání proběhlo komisionálním řízením v pátek 24. února 1950 v devět hodin na zámku ve Lnářích. V Národním archivu na Chodovci je ve fondu SPS dochován protokol z předání zámeckého objektu, kdy se nájemcem stal ČSSS ve Lnářích. Samotný zámek poté sloužil jako kanceláře a byty stálých i sezónních zaměstnanců. O tom, že budova začala chátrat není pochyb. Jako doklad může sloužit několikeré hlášení klíčníka Josefa Ouředníka. Lidé, kteří se zde stali novými uživateli, se chovali k zámku příšerně. Nejen že ČSSS Lnáře nedbal na nutné opravy, ale i ubytované rodiny měly svérázné způsoby. V příkopu před zámkem si zřídily prasečince, po parku vystavěly kůlničky všeho druhu, slepice měly volný výběh přes celý park a v samotném zámku vytopily koupelnu, chodily činit svoji potřebu na chodby a dokonce se jim podařilo roku 1952 založit ve druhém patře požár, který se jen díky včasnému zakročení dobrovolných hasičů nerozšířil po celé budově. Jiné problémy s sebou přinesly spory mezi památkovým úřadem a rozličnými Lnářskými organizacemi, např. Sokolem, Hasičským sborem a Spolkem divadelních ochotníků, které chtěly využívat velký zámecký sál pro kulturní a společenské podniky. Jelikož z tanečního sálu v místním hostinci vzniklo kino a tudíž tento prostor chyběl. Celá záležitost se vyřešila nakonec v neprospěch organizací. Rozhodnutí mělo ale i svoje úskalí. Po celý rok 1949, až do definitivního předání státu v únoru 1950, nebyl objekt hlídáný a dokonce ani uzamčený. To alespoň roku 1948 Sokol, který sál využíval, zámek uzamykal a nedocházelo k soustavnému ničení a rozkrádání.⁵²

Roku 1959 přešel zámek s parkem a budovy k němu patřící jednostranným opatřením podle ustanovení § 15, odst. 1, vl. nař. č. 81/1958 Sb. /čl. 21, odst. 8, vyhl. Min. fin. č. 205/1958 Ú. I. do správy Krajského vlastivědného ústavu v Plzni.⁵³

Záchrana pro zámek přišla v 70. letech, kdy se rozeběhly rozsáhlé opravy budovy i přilehlého parku pro účely Generální prokuratury a později pro Úřad vlády ČSR, který začátkem 90. let adaptaci dokončil

⁵² NA, SPS, kart. 319.

⁵³ NA, SPS-d, kart. 86.

(materiály k této rekonstrukci jsou uloženy na zámku). Po té byl celý areál využíván při některých zasedáních vlády. Ale v rámci restitucí o bývalý velkostatek Lnáře zažádali potomci doktora Vanička. Jejich žádost byla kladně vyřízena a 1. ledna 1993 si svůj majetek převzali. Pozemky nyní spravují dvě společnosti – Dvůr Lnáře a Rybářství Lnáře. Zámek je využívám zejména komerčně. Ve druhém patře je hotel, konají se zde svatby, rauty, v přízemí je od roku 2003 Zámecká restaurace. Roku 1999 byl zámek otevřen veřejnosti a zřízeno Rybářské muzeum. O šest let později zde vzniklo Muzeum kočky.

III. Historie zámecké stavby

III.1. Zámek v době baroka a rokoka

Pro samotné počátky stavby nejsou dochovány žádné písemné doklady. Přesnější časové určení lze vyvodit jen podle nepřímých dokladů, o kterých bylo pojednáno v předchozí kapitole. Naneštěstí se situace nemění ani pro následující léta. Do smrti hr. Vratislava z Mitrovic je dochovaná jediná zpráva, a to již zmiňované účty z roku 1671, které uvádějí výdaje na stavbu kostela Nejsvětější Trojice a zámku dohromady. Z doby jeho života není známa nejen přesná podoba objektu a také ani architekt, který stavbu vyprojektoval. Důležitým mezníkem je příprava prodeje. Dochovaly se z této doby první popisy zámku, které byly součástí dokumentů k prodeji panství. Pro doložení podoby zámku jsou důležité dva – český inventář z 20. února 1675 a německý popis budovy z roku 1675. Ačkoliv oba uvedené doklady vznikly až po smrti hraběte Vratislava z Mitrovic, budou s největší pravděpodobností reflektovat i stav zámku v době jeho úmrtí. Dědičky měly jistě plné ruce práce se zadluženým panstvím a s jeho následným prodejem, než aby se snažily zvelebovat panské sídlo. Ale tyto úvahy nemění skutečnost, že dcery hr. Vratislava z Mitrovic prodávaly již dokončený objekt, jak uvádějí oba výše zmiňované dokumenty.

Zámek měl v těchto letech podobu z větší části shodnou s dneškem. Dvoupatrová budova byla vystavěna do čtyřkřídlé dispozice s nádvořím uprostřed. K hlavnímu vchodu ve středu západní stěny se přicházelo po mostě, jehož poslední pole bylo padací (dodnes jsou otvory v ostění pro stahování mostu pomocí řetězů). Kromě tohoto vchodu byl v blízkosti kaple ještě jeden, který vedl na zahradu.

Od hlavního vchodu vedl průjezd, na který kolmo navazovala chodba, sousedící se západní stranou nádvoří. Nalevo od průjezdu se nacházel byt hejtmána s kuchyňkou. Za ním bylo vystavěno v severozápadním rohu hlavní schodiště a vchod do sklepa. Severní křídlo tvořily průchozí místnosti. Z některých se mohlo, jako dnes, přímo

vejít na nádvoří. Východní místnosti, mezi nimiž se nachází zámecká kaple zdobená štukatérskou prací a malbami, byly odděleny od nádvoří chodbou. V prostorách na sever od kaple byl druhý vchod do sklepních prostor. Na opačné straně kaple jsou uvedeny dvě místnosti a v jejich blízkosti vchod do zahrady. V jižním křídle byla umístěna spižirna a kuchyně, ze které vedly dveře přímo na nádvoří. Blízko kuchyně se nacházelo druhé schodiště. V jihozápadním rohu budovy byly kanceláře pro hejtmana, purkrabího, důchodního a obročního písaře.⁵⁴ Kromě těchto ryze věcných informací je uvedena taktéž zmínka o kašně na nádvoří s Neptunem a velrybami, ze kterých prýští voda. První patro sloužilo jako tzv. piano nobile. Ve východním a západním křídle se nacházela chodba, která vedla kolem nádvoří. Byly zde čtyři místnosti se štukatérskou a malířskou výzdobou, velký sál s vlašským krbem a kredencem, také ozdobený štukatérskou a malířskou prací. Dále zde byla dvě oratoria u kaple, několik pokojů, a malé schodiště vedoucí v síle zdi z místnosti, sousedící na jihu se sálem, do hořejšího pokoje. Ve druhém patře jsou zmiňovány již pouze pokoje.⁵⁵

Zmiňovaná výzdoba velkého sálu a dalších čtyř místností byla dávána do souvislosti s Černínou, konkrétně k roku 1785. Tehdy se konala svatba Tomáše Zachea Černína se Zuzanou Terezií Renatou hr. Martinicovou a vyzdobení místností se s touto příležitostí spojovalo.⁵⁶ Po zjištění v německém popisu zámku z roku 1675,⁵⁷ že zámek byl již v tuto dobu vyzdoben malířskou a štukatérskou prací, je možné tuto dataci posunout na přelom 60. a 70. let 17. století. Nejpozději však k roku 1672, kdy zemřel hr. Vratislav z Mitrovic. V dobách držení panství jeho dcerami se ve výzdobě zámku pravděpodobně nepokračovalo. Zvláště, pokud je v Deskách zemských zaneseno, že o prodeji zadluženého dědictví uvažovaly již od roku

⁵⁴ SOA Třeboň, pobočka Jindřichův Hradec, ČÚS, fasc. 624, inventář zámku z 20.2. 1675. fol. 84^r–87^r.

⁵⁵ Ibidem, popis zámku z r. 1675, fol. 252^v–253^r.

⁵⁶ Květa KRÍŽOVÁ: K výzdobě interiérů zámku Lnáře, in: Zprávy památkové péče 62/2, 2002, 31–34.

⁵⁷ Tento dokument byl zmíněn již v práci A. Majera Dějiny osady Inářské, ale s nesprávně uvedenou datací k r. 1679.

1673.⁵⁸ Toto zjištění potvrzuje i podrobná korespondenci hejtmanů Inářského panství za Černínů, kteří se o žádných nových malířských nebo štukatérských pracích nezmiňují (kromě výmalby tří Černínských znaků). Pouze píší o jejich občasných opravách.⁵⁹

Výzdoba, o kterou se jedná, představuje ve čtyřech místnostech nástropní fresky se štukovým orámováním, inspirované Ovidiovými Metamorfózami. Tyto fresky byly během sedmdesátých let 20. století odkryty po předchozím přebílení vápnem. Ve velkém sále byla provedena velice kvalitní štuková výzdoba a fresky inspirované bájí o Hesperidkách. Autor sice není v pramenech doložen, ale podle podobností s přízemním sálem na zámku v Tróji se jedná o stejného autora. Malířem, který se přímo nadchnul bájí o Hesperidkách, byl Carpofero Tencalla.⁶⁰

Na nástropní fresce je zachyceno shromáždění olympských bohů. Bohyně Gáia předává svatebním darem Diovi a Héře strom se zlatými jablky [3]. V šesti menších freskových výjevech na klenutí stropu je báje rozvinuta. V prvním přivázejí Hesperidky na loďce přes oceán strom se zlatými jablky. V předu sedí Nereus s veslem a nádobou, ze které se vylévá voda. Za ním se nachází žena. Na druhém výjevu jsou Hesperidky shromážděny před Hérrou, která se vznáší na oblaku. Upozorňuje je na péči, kterou mají stromu věnovat. V dalším poli češou Hesperidky zlatá jablka a ukládají je do truhly [4]. V dalším výjevu přiděluje Héra Hesperidkám draka Ladona, který jim má pomoci svěřený majetek střežit [5]. Páté pole ukazuje Hérakla, který přemohl Ladona. Hesperidky mu ochotně předávají několik zlatých jablek. Poslední vyobrazení znázorňuje Pallas Athénu, která vrací Héře zlatá jablka.

Nový majitel, hrabě Černín, si nechal vytvořit od architekta Francesca Carattiho roku 1675 posudek na zámek. Bylo shledáno, že stavba má jen drobné nedostatky, které sice potřebují opravu, ale není

⁵⁸ NA, DZV 391, H 12.

⁵⁹ SOA Třeboň, pobočka Jindřichův Hradec, ČÚS, fasc. 625, 626.

⁶⁰ Pavel PREISS / Mojmir HORYNA / Pavel ZAHRADNÍK: Zámek Trója u Prahy. Dějiny, stavba, plastika a malba, Praha / Litomyšl 2000, 145–150.

třeba pospíchat.⁶¹ Jenže hned v následujícího roku se ukázalo, že budova má vážně statické problémy, které bylo nutné ihned řešit. Prvního června 1676 psal Černínům hejtman Inářského panství, Samuel Benedikt Claudius, že nechal zámek prohlédnout místními zedníky, Šimonem Grügerem a Georgem Schwartzem. Ti doporučili stáhnout bortící se klenutí v ambitu železnými závlačemi. Kromě toho do objektu zatékala voda. Poškodila štukatérské dílo i podlahu, která následkem toho hnila. Proto chtěl hejtman od vrchnosti vědět o dva měsíce později, zda má pozvat štukatéra na opravu. Podlahu již nechal opravit sám.⁶² O dalších vadách informoval Černínského vrchního dvorského a hospodářského správce Procházku v pravidelných hlášeních roku 1677 již nový hejtman, Jan František Greynar z Veverí. Po obchůzce s místním tesařem Václavem Lukášem zjistili, že krov svoji vahou trhá zdi i ohýbá kramle držící strop. Musel tedy nechat udělat provizorní opravu stáhnutím vazeb, které se vytrhávaly z kramlí. Za rok v dubnu 1678 se situace pro změnu zhoršila v blízkosti zámecké kaple, kde se trhaly zdi a klenutí. Taktéž byly trhliny mezi stropem a zdmi. Takovýchto prohlídek proběhlo ještě několik, při kterých se zjistil i špatný stav krovu, kde se našly prohnilé stropnice a trámy z důvodu použitého nevyschlého dřeva. Do střechy zatékalo, protože byla špatně položená střešní krytina. Aby se zamezilo zřícení stavby, byli na zámek z jara 1682 posláni odborníci – Francesco Lurago a tesař Johann Natter.⁶³ Obsáhlá je pak zpráva hejtmana Greynára z července 1682 o nalezených nedostatcích na zámku: „...vynalézá se, že jest nad palácem a kaplou krov velmi puložítý, vodou dešťovou a sněhovou (ačkoliv větším dílem každou zimu sníh ze střech, kde tak hrubě puložítý byly přikryvač shazoval) nemajíc zběhu dokonalého, střecha promokala, tudíž krokve v čepech prohnilý, krov pak jest tak špatně opatřený, že se nenachází žádných trámů, do kterých by týž krov zapuštěn a vázán byl, toliko do stropnic ve vrchních pokojích krokve a stolice vázány a vpuštěny jsou. Ty pak stropnice dosti na mále do zdi

⁶¹ LÍBAL / VILÍMKOVÁ 1973 (pozn. 9) fol. 3.

⁶² SOA Třeboň, pobočka Jindřichův Hradec, ČÚS, fasc. 625.

⁶³ Ibidem, fasc. 625, 626.

kladené a větším dílem prohnílé jsou. Je tedy nutné celý krov shodit a položit nový. Palác je hrubě špatně vrchem trámy a polštáři opatřen a je nalezeno, že netoliko trámy na hlavních zdech naskrz kladené nejsou, ale nacházejí a jen jedněma konci na příčných zdech a to ne víc než na dlaň. Vejstupky aneb štíty v střeších se nacházející zvenku z venku zámku i placu jsou velmi škodný střeše a všemu stavení pro příčinu, že není možná krytím je opatřit, aby neteklo, a nejvíce tu, kde stojí jak krov i stropnice hnijí a porušení berou. Jest mé i baumistrův zdání, aby se ty štíty všechny pořádkem sebraly, střecha nad palácem a nad kaplou tak vysoko co příležitost krovu nese, a ty díry kde ty výstupky neb štíty se rozbourati mají, z obojí strany tuplovaně co nejspíše šindelem pobily, že by netoliko na zdech taková velká tíž neležela, ale ani neteklo. Zdi hlavní i příčné nacházejí se roztrhané od vrchu až skrze prostřední pokoje, v dolejších pokojích na zdech a na klenutí se posavad nic nepoznává trženého býti. Mimo pavlače vrchní i spodnější tu klenutí roztržené jest a po pilířích jak se do paláce všechno tlačí se patrně vidí a klenutí se vytrhuje. Barmistr navrhuje zdi stáhnout železnými kleštěmi, dřív byly jen dubový a to syrový jak z pařezu dub podťaly, hned otesali a tak syrové ani ne provětrané do zdi dávali tak že dílem je vápno sežralo, dílem shnily a všechny pustily. Tudíž nemajíce zdi žádné pomoci co by je v hromadu drželo, od sebe se trhají, že krov je od sebe tlačí...⁶⁴ Doba oprav, které zapříčinila nesprávně vedená stavba za hraběte Vratislav z Mitrovic končí až roku 1686, ze kdy pochází konečné vyúčtování za léta 1683–86. Celkem bylo na opravy vydáno 19 322 zl. 34 kr. 2 ¾ d.⁶⁵

Tyto zmínky nejsou důležité jen pro zjištění nedostatků, ale konečně se objevují i přímé doklady o architektech, kteří se na úpravách podíleli. Nyní se v souvislosti se zámkem objevují lidé, jako byl Francesco Caratti, Francesco Lurago a Giovanni Battista Maderna, spojovaný s pracemi zejména v 80. letech 17. stol.⁶⁶ Kromě těchto jmen uvádí ještě J.P. Hille ve svých poznámkách přítomnost stavitele, který působil také

⁶⁴ Ibidem, fasc. 626.

⁶⁵ Ibidem, fasc. 625.

⁶⁶ Ibidem, fasc. 626.

ve službách Černínů, Giovanni Battistu Allia. Na stavbě zámku se měl podílet v letech 1680-1685.⁶⁷

Dalším zvelebovatelem objektu se stal hr. Künigl se svojí první manželkou. Ale tyto přestavby jsou popsány samostatně v nadcházející kapitole, protože se týkají převážně zámecké kaple sv. Josefa.

Výrazných změn se dočkal zámek za držení Jana Františka Kristiána Sweerts-Sporcka. Nechal osadit příkop v zámeckém parku, kam umístil řadu dvanácti soch antických bohů z dílny Platzerů.⁶⁸ Do dnešní dnů se zdejších soch, nesoucích na podstavci znamení zvěrokruhu, dochovalo bohužel jen jedenáct. Najdeme zde od severu k jihu Marse, Vestu, Minervu, Venuši, Apollóna, Neptuna, Jupitera, Ceres, Vulkána, Juno a Dianu. Posledním bohem mohl snad být, soudě podle této nejvyšší božské společnosti, Pluto. Kdy byla poslední socha odstraněna není zaznamenáno, ale podle předávacího protokolu z roku 1950 již chyběla.⁶⁹ Dalšími změnami byla rozsáhlá rokoková fresková výzdoba interiérů v prvním patře. Byla zhotovena na přelomu 60. a 70. let 18. století neznámým autorem. Pro přesnější dataci slouží alianční erb v pokoji sousedícím na jižní straně s velkým sálem, který se dnes nazývá Svatebním. Patří Janu Františku Kristiánu hr. Sweerts-Sporckovi a jeho druhé manželce Marii Terezii hr. Kounicové [6]. Sňatek slavili r. 1767. Dalším vodítkem je datace na fresce v téže místnosti, která se hlásí k roku 1769 [7]. Inspirace pro malby z tohoto období byly nalezeny v italské krajině a Ovidiových Metamorfózách. Kromě toho je na dvou výjevech zachycen Lnářský zámek. Na jedné již hotový, kde na fasádě zaujme namalovaný klíč, který se zde ve skutečnosti opravdu nacházel [8].⁷⁰ Druhá malba znázorňuje počátky stavby zámku [9].

⁶⁷ SOKA Strakonice, Os. fond J.P. Hille, kart. 8, Dějiny vikariátu blatenského III, přehledy a dodatky, sešit XXI (nepublikovaný rukopis), fol. 993^r.

⁶⁸ LÍBAL / VILÍMKOVÁ 1973 (pozn. 9) fol. 27.

⁶⁹ NA, SPS, kart. 319.

⁷⁰ Ladislav Bedřich ŠOUREK: Lnáře, Bělčice, Hvoždany a jejich nejbližší okolí v kraji Píseckém, in: Památky archeologické XI/6, 1864, 70.

III.2. Úpravy 19. a 20. století

Patrně začátkem 19. století byl významně upraven zámecký park do podoby anglické zahrady. V jihovýchodním cípu zahrady přibyla stavbička v romantickém duchu – malá mešita s dvěma minarety. K jižnímu křídlu byla přistavěna terasa se schodištěm do zahrady, která je již patrná na mapě ze Stabilního katastru z roku 1837.⁷¹

Výraznějších změn se zámek dočkal až za majitelů, kteří neměli modrou krev. Jmenovitě jde o Karla Bondyho. Úpravy prováděla projekční kancelář architekta Václava Pilce v Praze. Plány zámku byly zapůjčeny kanceláři, která je nevrátila a ze samotných úprav se dochoval jen nepatrný počet dokumentace.⁷² S přestavbou se započalo hned roku 1927, kdy se dochovalo z 11. července oznámení SPÚ o započatých opravách omítek v suterénu a venkovního zdiva při zachování předchozího vzhledu. Ten však tak docela nebyl dodržen. Freska znázorňující klíč na průčelí, o které bylo pojednáno výše, nebyla ponechána. Místo ní byla do omítky vsazena čtvercová kamenná deska s reliéfem klíče a na protější straně ji doplnila podobná deska s rostlinnou tematikou a monogramem KB.⁷³

Po II. světové válce nastala rozsáhlá devastace objektu, kterou zapříčinila změna politické situace v ČSR. Před zničením jej zachránila rozsáhlá rekonstrukce v 70. letech 20. století, která probíhala skoro dvacet let. Během těchto úprav byla na mnoha místech zasaženo do vnitřních dispozic, jak je doloženo ve stavební dokumentaci uložené na zámku. Byly objeveny barokní nástropní a rokokové nástěnné fresky, které byly kromě velkého sálu a kaple v průběhu historie přebíleny nebo i následně přetapetovány.⁷⁴

⁷¹ NA, StKM–B, inv.č. 235.

⁷² SOA Třeboň, Vs Lnáře, mapa 381–384, inv.č. 4296.

⁷³ NA, SPS, karton 319.

⁷⁴ Alois MARTAN / Jan NĚMEC: Restaurátorská zpráva o první části průzkumu nástěnných a nástropních maleb v zámku Lnáře u Blatné (nepublikovaný rukopis), 1977, nepag.

IV. Kaple sv. Josefa

IV.1. Architektonický popis

Zámecká kaple sv. Josefa se nachází ve středu východního křídla zámeckého objektu. Prostupuje přízemím a prvním patrem. Hlavní vstup na západní straně kaple byl zřízen z arkádového ochozu, který vede kolem západní, jižní a východní části nádvoří. Raně barokní půlkruhový portál tvoří žulové ostění, dnes obarvené na cihlovou červeň. Profilovanou obílenou římsu nad zaklenutím vchodu vynášejí dva pilastry s toskánskými hlavicemi, zdobené pásovou bosáží. Ve vrcholu zaklenutí je umístěn lichoběžníkový klenák, který je na bočních stranách stočen do volut. Římsa nad zaklenutím kopíruje ve své střední části tři strany osmiúhelníku. Zakončení již probíhá vodorovně. Plocha, mezi zaklenutím vchodu a profilovanou římsou, je ozdobena reliéfem, vycházejícím od horních volut klenáku. Tvoří jej po každé straně šátky. Raně barokní dvoukřídlé dřevěné dveře⁷⁵ mají vrchní půlkruh vyplněn skličky ve tvaru šestiúhelníků, spojených olovem. Zasklení proběhlo během rekonstrukce zámku ve druhé polovině 20. století, zároveň s novým zasklením arkád v přízemí a ve druhém patře. Křídla dveří zdobí čtvercové výplně se zalomenými rohy a nadpraží vyřezávaný listovec se zubořezem.

Samotný interiér tvoří loď obdélníkového půdorysu (12,2 m délka, 5,3 m šířka) a téměř čtvercové kněžiště (5,5 m délka, 5,3 m šířka). Tyto dvě části jsou od sebe odděleny půlkruhově vyklenutým triumfálním obloukem, který probíhá v síle dvoumetrové obvodové zdi. Součástí jsou po stranách kněžiště, na severní a jižní straně, dvě sakristie [10].

Presbytář, které se od osy kaple vychyluje k severu o 2,35°, tvoří první dvě podlaží předsazené věže. Je zaklenut plackou s maximální světlou výškou 9,8 m. Východní stranu zaujímá architektura oltáře, který je proveden v bílém štukovém reliéfu přímo na stěně. Do kněžiště je prolomeno sedm okenních otvorů. Největší, půlkruhově zaklenutý, byl

⁷⁵ LÍBAL / VILÍMKOVÁ 1973 (pozn. 9) fol. 33.

zřízen na východní stěně nad hlavním oltářem v úrovni prvního patra. Tabulky tvoří šestiúhelníková skříčka zasazená do olova. Celé okno je zvenku uzavřeno mříží se svislými a vodorovnými pruty. Zbylá okna jsou umístěna na severní a jižní stěně. Nade dveřmi do sakristií se v úrovni prvního patra nachází na každé straně půlkruhově zaklenuté dvoukřídlé okno, vedoucí do prostor nad sakristiemi. Vedle těchto okenních otvorů je v úrovni prvního patra po jenom okně obdélníkového tvaru s tabulkami ze šestiúhelníkových skříček spojených olovem. Zvenku jsou uzavřena mříží s diagonálně vedených prutů. Pod těmito okny se v úrovni přízemí nalézají obdobná.

Do sakristií vedou po stranách dřevěné dveře se žulovým ostěním s lištou. Severní sakristie (2,7 m délka, 3,4 m šířka) je zaklenuta plackou s nejvyšší světloú výškou 4,7 m. Vede sem na severní a východní straně po jednom obdélníkovém okně, uzavřené mříží s diagonálně vedenými pruty. Západní stěna obsahuje výklenek hluboký 1,8 m, který vstupuje do obvodového zdiva. Jižní sakristie je totožná se severní, pouze osově symetrická. V místě výklenku severní sakristie jsou však dřevěné dveře s dřevěným ostěním. Vchází se jimi do místnosti sousedící z jižní stěnou kaple.

Plochostropá loď dosahuje výšky 9,8 m. Má neodsazený fabion a na západní straně byla v úrovni prvního patra postavena malá kruchta (4,3 m hloubka). K ní pak navazují podél obou postranních stěn lodí ochozy o šířce 1 m, končící u triumfálního oblouku. Do těchto horních prostor lze vstoupit buď po stranách ochozů dřevěnými dveřmi s žulovým ostěním s lištou nebo raně barokním žulovým portálem z arkády prvního patra. Ten je, až na menší rozdíly, totožný s portálem v přízemí. Odlišnosti se nacházejí ve výzdobě. Zde jsou, oproti přízemí, na podstavcích nad římsou reliéfy tří bílých váz. Jejich rozmístění je symetrické. Prostřední stojí nad klenákem a dvě zbývající na vodorovných zakončeních římsy. Všechny jsou ozdobeny šátky. Dveře, nejspíše taktéž raně barokní, jsou dvoukřídlé, zdobené obdélníkovými výplněmi. Vrchní půlkruh je vyplněn šestiúhelníkovými skříčky zasazenými do olova. Nadpraží je zdobeno vyřezávaným listovcem a zubořezem.

IV.2. Podoba kaple v průběhu věků

Z doby života samotného stavebníka zámku nemáme bohužel žádné konkrétní zprávy o podobě této části objektu. První doklady pocházejí až z doby kolem plánovaného prodeje celého panství jeho dcerami. Vzniká hned několik inventářů a popisů, které se zmiňují i o samotné kapli. Snad nejstarší dochovaný inventář pochází z doby kolem 16. prosince 1674. Vytvořil jej, z pověření hraběnky Morzinové hejtmán Inářského panství Samuel Benedikt Claudius. Podává nám ale jen zprávy o hmotném vybavení, které tvořilo šest velkých stříbrných svícňů, jeden kalich s patenou, stříbrné konvičky s talířkem a zlatem krumplovaný ornát.⁷⁶ Další a mnohem podrobnější inventář zámecké budovy pochází z 20. února 1675. Zde se sice tolik neuvádí hmotné vybavení, ale oproti předchozí zprávě dokáže lépe zrekonstruovat architektonickou podobu nejen kaple, ale i celého objektu. Do kaple se vstupovalo v přízemí „*dvojatými*“ velkými dveřmi, nad nimiž byl „*svršek okrouhlý*“. Uvnitř samotné kaple je zmiňováno pouze kněžiště s oltářem, dvě almary po stranách, okrouhlé okno nad oltářem a mřížka pro komunikanty. Po pravé a levé straně kněžiště byly dvě sakristie. V levé se nacházelo „*klekadlo s almárou*“, stůl, skříň a zповědnice. O zařízení druhé sakristie není zmínka. V prvním patře je zmiňován jeden vchod do kaple. Byly to opět „*dvojaté dveře*“. V místnostech po obou stranách kaple byly vchody do oratoří.⁷⁷ Těmi jsou zde pravděpodobně míněny pouze čtvercové prostory v přístavcích u věže nad sakristiemi. Z těchto předsazených částí vedou okna nad vchody do obou sakristií do kněžiště. Vchody přímo na ochozy uvnitř kaple nejsou zmíněny. Mohly být v inventáři opomenuty nebo byly zřízeny až při pozdějších úpravách, nejpozději však do roku 1726, kdy zemřela Marie Josefa Küniglová, roz.Černínová, jejíž erb se nachází nad jižním ostěním.

Poslední zprávou z této doby je německý popis zámecké budovy z roku 1675. Zmiňuje se zde zasvěcení kaple sv. Josefu i štukatérské a malířské práce v interiéru. Je zdůrazněn fakt, že lidé, kteří se budou

⁷⁶ SOA Třeboň, pobočka Jindřichův Hradec, ČÚS, fasc. 624, inventář ze 16.12 1674, fol. 216^v.

⁷⁷ Ibidem, inventář z 20.2. 1675, fol. 85v-86r, 87^v-88^r.

v době mše svaté zdržovat na mostě před zámkem, krásně uslyší celý její průběh.⁷⁸

Od roku 1675 se do stavebního ruchu kolem zámecké budovy začínají vkrádat problémy. Již výše zmiňované statické nedostatky celé stavby se naštěstí v kapli neprojeví, alespoň tomu přímo nic nenasvědčuje. Dokladem je rozsáhlá korespondence hejtmana Inářského panství, Jana Františka Greynara z Veverí, s Černínským správcem Janem Procházkou nebo se samotnými Černíny. Zprávy v dopisech jsou velmi podrobné a zejména pravidelně psané v poměrně krátkých intervalech mezi sebou. Samotné kaple, respektive jejího bezprostředního sousedství se dotýká jen několik dopisů. Prvním je zpráva z 22. března 1678, kde se uvádí: „...*naproti palácu přes plac, v prostředním a hořejším zámku neb na pavlači totiž proti dveřím hořejším kaple, a potom kde tenata visí, jminulou neděli ráno, tu proti týmž dveřím kaple od skruží kde se klenutí se zdí na placu na pilířích nahoru stojící, spojuje, ku stropu totiž vápna vypadlo, a tu patrně znáti jest že více nežli na dobrý coul klenutí ode zdi se oddělilo...*“.⁷⁹ Druhá zmínka je obsažena v dopise z 30. dubna 1678 a dá se předpokládat, že se vztahuje k problémům s klenbami v dopise předchozím: „...*jako i druhá strana kde kaple jest dobře se spatřila, že se jak klenutí trhá též zdi a jedno od druhého odstupuje...*“.⁸⁰

Přestože se z této doby nedochovaly žádné plány stavby, lze předpokládat, že architektonická podoba kaple se od jejího vzniku do dnešní doby příliš nezměnila, ačkoliv se soudilo o jejím dodatečném zvětšení. Údajně měl být roku 1727 dodatečně probourán strop mezi přízemím a prvním patrem o prostor dnešní lodi.⁸¹ Toto ale vyvrací zejména zmiňované inventáře a korespondence, které zachycují architektonicky podobný stav dnešku. Kdyby byla kaple přece jen dodatečně zvětšena, nesedí zde rok 1727, kdy již nežila Marie Josefa Küiniglová, roz. Černínová, jejíž erb je nad jižním vchodem na ochoz a také uvedená datace fresky na jižní stěně – 1721.

⁷⁸ Ibidem, inventář z r. 1675, fol. 252^r.

⁷⁹ Ibidem, fasc. 625.

⁸⁰ Ibidem.

⁸¹ LÍBAL / VILÍMKOVÁ 1973 (pozn. 9) fol. 9.

Hlavní vstup se nacházel ve stejných místech jako dnes, tedy přesně proti vchodu do zámku. Svědčí o tom také již výše zmiňovaný raně barokní portál a zmínka o dalekém dosahu zvuku z kaple až před samotný zámek. Vstup na kruchtu byl z arkádového ochozu v prvním patře. Otázkou zůstávají dveře z přilehlých místností na ochoz. Proběhla zde malířská a štukatérská výzdoba. Ta se týkala pravděpodobně pouze kněžiště. Loď zůstala bez výzdoby, čemuž by nasvědčovala již zmiňovaná nepříjemná situace na panství po smrti hraběte Vratislava z Mitrovic a s ní spojený následný prodej.

V pozdějších letech se přece jen vyskytly určité změny. V souvislosti s připravovaným vysvěcením, které se uskutečnilo 9. prosince 1723, byla vytvořena v lodi a na vítězném oblouku fresková výzdoba Johannem Hoffmanem. S úpravami ze začátku 18. století souvisí i zrušení jižní sakristie, a výmalba obou oratoří, k němuž bohužel není dochován archivní materiál. Časové zařazení umožňuje fresková výzdoba jak v samotné bývalé sakristii a v oratořích, tak v sale terreně, která sousedí s jižní zdí kaple. Autorem fresek v těchto místnostech byl podle podobnosti s výmalbou v lodi zámecké kaple také Johann Hoffman. Proto přestavba musela proběhnout mezi druhým desetiletím 18. století a rokem 1747, kdy tento umělec umírá. Úprava spočívala v zaldění vchodu z kněžiště a ve východní a jižní zdi byly proraženy vchody do zámeckého parku. Taktéž vzniklo propojení se salou terrenou v západní zdi bývalé sakristie. Tato záměna funkce místnosti je zřejmá ještě ze zprávy stavebně historického průzkumu z roku 1973.⁸² Během rekonstrukce v 70. letech 20. století byl vchod do kněžiště opět probourán a ze vstupů do zahrady vznikla okna. Vchod do sale terreny z bývalé sakristie byl ponechán.

Pro dobu 19. století podávají správu o vybavení kaple tři inventáře, které byly zhotoveny v letech 1816, 1830 a 1856. Podávají totožné informace týkající se umělecké výzdoby, ale zaměřují se především na oltáře, které zde byly tři. Hlavní, zasvěcený sv. Josefu a dva postranní zasvěcené sv. Janu Nepomuckému a sv. Antonínu Paduánskému.

⁸² Ibidem fol. 24,28,36.

Na hlavním oltáři se nacházel obraz sv. Rodiny, sv. Josefa a sedmi sv. otců z řádu servitů. Kromě obrazů zde stálo také pět soch – archanděl Michael, sv. Václav, sv. Ludmila, sv. Jan Nepomucký a sv. Antonín Paduánský. V současné době se nalézají v sakristii. Jako poslední je zmiňovaný tabernákl s křížem a dvěma anděly po stranách, na němž jsou umístěny figury Ježíše Krista a Panny Marie, které inventář z roku 1856 nezmiňuje. Z výzdoby dvou postranních oltářů jsou v inventářích uvedeny dva obrazy, ozdobené zlacením, na kterých byly podoby světců, kterým byl patřičný oltář zasvěcen. Poslední zmínka patří sakristii. Zde byl umístěn obraz malovaný na dřevě s námětem holubice Ducha svatého.⁸³ Kromě těchto inventářů se drobnější zprávy o podobě a vybavení kaple nalézají v popisu budovy z roku 1872: „Vedle výše popsané komory se nachází uprostřed východní části domu kaple, přístupná ode dvora východní chodbou. Kaple má výšku dvou pater. Presbytář je klenutý, loď má strop omítnutý na rákos, dlažba z kamene. Jsou zde tři okna a dva světlíky. Kaple má hlavní oltář s obrazem svatého Josefa, dva oltáře vedlejší a kazatelnu. Vlevo od presbytáře vstup do klenuté sakristie, dlážděné cihlami. Kůr je dřevěný, přístupný z 1. patra, jsou zde umístěny malé varhany s jedním pedálem a pěti rejstříky.“⁸⁴

Výraznější změny zasáhly kapli až po únoru 1948, kdy byl zámek zkonfiskován rodině Vaníčkově a začala devastace celé budovy i přilehlého parku. O špatném stavu kaple vypovídají restaurátorské zprávy z rozsáhlé rekonstrukce během 70. let 20. století. Malby v presbytáři byly značně poničené, plesnivé a strop v lodi byl zasažen dřevomorkou. Kromě nutných oprav byl uskutečněn i zásah do vnitřního vybavení. Byly odstraněny dva postranní oltáře sv. Jana Nepomuckého a sv. Antonína Paduánského, které jsou ještě uváděny v restaurátorské zprávě z roku 1981.⁸⁵ Podobný osud potkal i sochy těchto dvou světců, které byly sneseny z hlavního oltáře, kde se nacházely podle

⁸³ SOA Třeboň, VS Lnáře, kart. 17, inv.č. 837, sg. VI–1, kart. 236, inv.č. 1415, sg. XIb–2.

⁸⁴ LÍBAL / VILÍMKOVÁ 1973 (pozn. 9) fol. 12.

⁸⁵ Zámek Lnáře, Aleš ŠTOLOVSKÝ / Kateřina KŇOURKOVÁ / Ivana PŘIBYLOVÁ, Restaurátorský průzkum (nepublikovaný rukopis), 1981, nepag.

restaurátorské fotodokumentace ještě roku 1981.⁸⁶ Obě tyto dřevěné polychromované sošky v podživotní velikosti, pocházející z 2. poloviny 18. století,⁸⁷ se v současné době nacházejí v sakristii. Zcela nejasný osud stihl zmiňovaný obraz se sedmi sv. otci z řádu servitů a obraz námětem s holubice Ducha svatého uchovávaný v sakristii. Poslední zmínka je o nich v inventáři z roku 1856.⁸⁸ Kam bylo odvezeno vybavení kaple sloužící pro liturgické úkony není známo a z odstraněného mobiliáře se dnes porůznu na zámku nachází schůdky na kazatelnu, dřevěná mřížka a mensy ze zrušených postranních oltářů.

IV.3. Vybavení kaple

IV.3.1. Oltář sv. Josefa

Barokní portálový oltář [11] se nachází u východní stěny kněžiště. Byl vytvořen jako reliéf s kamenným jádrem a bílým štukovým dekorem na povrchu. V půdorysu vystupuje směrem do prostoru ve třech zužujících se stupních, které mají šířku 4,5m, 2,8m a 2,1m. Výška oltáře činí 2,1m. Doba jeho vzniku se pohybuje koncem druhé poloviny 60. let 17. století a rokem 1675. V tuto dobu je již oltář zmiňovaný v pramenech.⁸⁹ Dokončen byl ale pravděpodobně již o několik let dříve, nejpozději však krátce po smrti hraběte Vratislava z Mitrovic, roku 1672. Poté nastala již výše několikrát zmiňovaná nepříhodná doba pro jakékoliv další zvelebování tohoto šlechtického sídla.

Střední obdélné pole oltáře je orámováno z každé strany jedním polosloupem se zlacenou iónskou hlavicí, které doplňují okřídlené andělské hlavičky a zlacené festony. Díky obtáčí reliéfy vinné révy s hrozny. Polosloupy vynášejí zalamovanou římsu, na kterou dosedá rozeklaný segmentový fronton. Na obou segmentech jsou umístěny

⁸⁶ Ibidem.

⁸⁷ Zámek Lnáře, Ivana PŘIBYLOVÁ: Restaurování dvou plastik ze zámecké kaple sv. Josefa ve Lnářích (nepublikovaný rukopis), 1983 nepag.

⁸⁸ SOA Třeboň, VS Lnáře, kart. 236, inv.č. 1415, sg. Xlb-2.

⁸⁹ SOA Třeboň, pobočka Jindřichův Hradec, ČÚS, fasc. 624, popis zámku z r. 1675, fol. 85^v.

štukové postavy dvou sedících andělů v bederních rouškách se zlacenými lemy. Oba mají vztyčenu paži blíže k ose oltáře. Uvnitř frontonu se na dřevěném postavci nachází barokní dřevěná polychromovaná socha od neznámého autora. Znárodnuje archanděla Michaela v nadživotní velikosti, který se snáší ve zbroji na oblaku s pohledem upřeným pod sebe. V pravé ruce svírá meč a v levé váhy. Světlo, dopadající v ranních hodinách velkým oknem nad hlavním oltářem, zalije svoji září dynamickou postavu archanděla Michaela. Působí pak jako bytost ozářená ne obyčejným slunečním světlem, ale světlem vyslaným přímo od samotného Boha. Konce římsy doplňuje z každé strany jedna reliéfní štuková zlacená váza s šátky, v níž jsou lilie.

Uvnitř středního pole jsou zakomponovány dva anonymní oltářní obrazy v totožných dřevěných zlacených rámech, zhotovené technikou oleje na plátně. Spodní a zároveň větší obraz znárodnuje sv. Rodinu ve chvíli, kdy Panna Maria se sv. Josefem vedou za ruku malého Ježíška. Nad jejich hlavami se v oblacích vznáší andělé, kteří na ně z nebes sypou růže. Jsou shluknutí kolem zlatě zářícího elipsovitého středu. Tato Boží záře osvětluje postavu Ježíška, z nějž Božství vyzařuje v podobě zlatých vlasů a oblečení [12]. Horní obraz zpodobňuje polopostavu sv. Josefa, který na pravé paži chová nahého Ježíška. Ten mu svoji levou ruku ovíjí kolem krku. Společně pak přidržují atribut sv. Josefa, lilii. Výjev je zasazen do naznačeného arkádového ochozu, skrze který je umožněn průhled do krajiny [13]. Oba tyto obrazy jsou orámovány zlaceným štukovým dekorem, napodobujícím dveřní ostění s uchem a kapkou. Na ucho dosedá volutové křídlo. Lištu vyplňuje zlacený motiv vejcovce, v rozích vystřídáný listovcem. Ve vrcholu je zakončen okřídlenou andělskou hlavičkou, od které vybíhá do stran po jednom festonu.

Postranní části oltáře vyplňují dvě niky. Konchy jsou ozdobeny reliéfními lasturami se zlacenými konturami. Plochu nad nimi zaplňují šátky se zlacenými lemy. Niky ve spodní části zakončuje římsa, kterou podpírá zlacený volutový ornament s andělskou hlavičkou ve vysokém reliéfu. Vnitřek nik vyplňují sochy v životní velikosti z polychromovaného

dřeva od neznámého umělce. Na levé straně je sv. Václav oděný po rytířském způsobu s pláštěm a dóžecí čapkou. V pravé ruce drží korouhev se znakem orlice a v levé štít s orlicí. Protějšek k této figurě tvoří sv. Ludmila v dóžecí čapce a s palmovou ratolestí v pravé ruce. Kolem krku má šátek, se kterým byla uškrcena. V prostoru mezi nikami a zalamovanou římsou jsou zlacené štukové kartušové medailony s velmi zjednodušenými krajinkami. Kartuše jsou zasazeny do štukového rámu se zlaceným perlovcem. Štukovou výzdobu oltáře dotvářejí po stěnách svisle pověšené girlandy.

Poslední součástí je oltářní mensa a stipes, které zepředu zakrývá antependium v dřevěné pozlacené liště z konce 19. století. Bylo vyrobeno z vlněného damašku s hedvábnou výšivkou.⁹⁰ V horní části je nápis SANCTE JOSEPH ORA PRO NOBIS! a pod ním výšivka s rostlinným dekorem. Na oltářní menze stojí dřevěný polychromovaný tabernákl z první čtvrtiny 19. století.⁹¹ Tvoří jej otočný válec rozdělený uvnitř na třetiny. Po stranách je z každé strany volutové křídlo s klečícím andělem.

IV.3.2. Kazatelna

Barokní dřevěná kazatelna je umístěna v rohu mezi severní stranou lodi a vítězným obloukem. Tvoří ji dřevěné, do stran vypouklé desky. Jsou rozčleněny vyřezávanými pilastry s jónskými hlavicemi do tří polí, na něž dosedá zalamovaná římsa, probíhající po celém obvodu kazatelny. Prostor mezi pilastry je uprostřed zdoben zelenou kartuší s pozlaceným orámováním, které ladí s celkovým tmavěhnědým zabarvením. Pravé pole kazatelny je zavěšeno na pantech a sloužilo jako dvířka, uzamykatelná klíčem. K nim byly dříve připevněny dřevěné schůdky, které byly z bezpečnostních důvodů odstraněny.

Nedílnou součástí je stříška v podobě stanové střechy se seříznutou špicí a hranami. Architektonicky navazuje na spodní část kazatelny.

⁹⁰ Zámek Lnáře, Gloria BISIANI: Restaurování antependia (nepublikovaný rukopis), 1982, nepag.

⁹¹ Zámek Lnáře, Pavel KOBYLKA: Restaurátorská zpráva – dřevěný polychromovaný tabernákl se dvěma sochami andělů (nepublikovaný rukopis), 1982, nepag.

Zalamovaná římsa nese v prostředním poli rozeklaný segmentový fronton, do jehož středu je zakomponovaný akant. Stříška vrcholí v monogramu IHS, které je uprostřed svatozáře. Na spodní straně stříšky je připevněna pozlacená holubice Ducha svatého

IV.3.3. Varhany

Barokní prospekt pozitivu tvoří trojdílná dřevěná varhanní skříň s předsazeným středním rizalitem, zakončená římsou. Povrch dřeva je natřen do podoby zelenohnědého mramorování. V předu otevřené arkády s píšťalami částečně s shora překrývají vyřezávané zlacené záclony [14].

Rozsah manuálu je E – c3. Pedál je osmnácti tónový s rozsahem E – a.

Dispozice:

Pozitiv

Copula minor 4´

Copula maior 8´

Qvinta strepida 1 ½ 1´

Principal 2´

Pedál

Fugara 4´

IV.4. Fresková a štuková výzdoba

IV.4.1. Kněžiště

Zasvěcení i malby v této části kaple zřejmě souvisí s vysokým politickým postavením hraběte Vratislava z Mitrovic. Svatý Josef se těšil velké úctě u Habsburků. Stal se patronem jejich rodu a také ochráncem celé monarchie. Z popudu Ferdinanda III. byl r. 1654 na zemském sněmu připočten mezi zástup českých patronů.⁹² Tyto skutečnosti mohly vést hraběte k výběru patrocina a dát tak najevo svoji loajalitu k Habsburskému rodu.

⁹² Pavel PREISS: Zwei marginalien zur grüssauer Ikonographie, in: Henryk DZIURLI / Kazimierz BOBOWSKI (ed.): Krzeszów uświęcony łaska, Wrocław 1997, 193.

Raně barokní anonymní výzdoba, zaměřená na postavu sv. Josefa, byla uskutečněna patrně ve stejném časovém období jako hlavní oltář – mezi koncem druhé poloviny 60. let 17. století a rokem 1675. Tehdy je poprvé doložena v pramenech, společně s výzdobou velkého sálu a dalších čtyř místností na zámku.⁹³ Pro přesnější dataci se bohužel nedochovaly písemné archivní materiály, které by mohly tento problém objasnit. Výmalba byla provedena v menších plochách, orámovaných bohatým štukovým dekorem. Nachází se na klenutém stropě a postranních stěnách kněžiště. Byla zhotovena technikou fresco.⁹⁴ Provedení těchto fresek výrazně nedosahuje kvalit výzdoby velkého sálu a čtyř dalších místností s nástrojnými freskami. Ale podle podobnosti v některých detailech lze u nástěnných fresek uvažovat, že jimi byla ovlivněna (hl. Zasnoubení Panny Marie). Podobné rysy se nacházejí ve tvářích, v typu vousu, účesu a ve hře světla a stínu na drapérii oblečení. Přesnější určení autorství ale ztěžuje poničení maleb ve 20. století. Byly přestříkány chemicky nezjištěnou žlutou barvou. Zatékáním vody se uvolnila na malbách barevná vrstva a následně se zde uchytila plíseň. Během restaurování byly malby nově osazeny a fixovány ajatinem.⁹⁵

Pokud mají fresky opravdu souvislost s ostatní raně barokní výzdobou zámku, je zde možná spolupráce Carpoferra Tencally, který pracoval na raně barokní výzdobě zámku. Pravděpodobně se ale na freskách v kapli nepodílel osobně. Naskytá se možnost, že malbu provedl někdo jiný podle jeho návrhů. On sám věnoval svoji pozornost reprezentačním prostorům v prvním patře zámku.

IV.4.1.1. Nástrojní fresky a štukový dekor

Klenutý strop je rozdělen do několika freskových polí s přesahy na horní část jižní a severní stěny, kde je vyplněn prostor mezi okny [15].

⁹³ SOA Třeboň, pobočka Jindřichův Hradec, ČÚS, fasc. 624, popis zámku z r. 1675, 252^r.

⁹⁴ Zámek Lnáře, Elena CRHOVÁ / Zdeněk CRHA / Zdeněk PROKOP: Restaurátorská zpráva o stavu a opravě malířské výzdoby v presbytáři a hlavní lodi kaple sv. Josefa v zámku Lnáře (nepublikovaný rukopis), 1982, nepag.

⁹⁵ Ibidem.

Vznikl tak ústřední čtyřlist. Kolem něj jsou diagonálně rozmístěna čtyři srdčitá pole a mezi nimi čtyři menší, oválná. Na stěnách se nacházejí dvě pole srdčitá. Prostor mezi poli zdobí bohatý štukový dekor od neznámého autora, který tvoří jejich jednotlivé rámy. Čtyřlist je ohraničen jednoduchými lištami, kopírujícími jeho tvar, s pozlaceným perlovcem a zubořezem. Všechna srdčitá pole ohraničuje boltcová kartuše se zlacenými hranami. V jejich vrcholu je umístěna zlacená andělská okřídlená hlava, která chybí na stěnách. Oválné plochy rámuje rollwerková kartuše se zlacenými hranami, zavěšená za orámování čtyřlistu. Plochu mezi okny na stěnách vyplňují festony. Celá klenba je ohraničena vejcovcem a v jejích rozích na římsových podstavcích se nachází anděl, plnící funkci atlanta.

Ústřední freskový výjev ve čtyřlistu znázorňuje Korunování sv. Josefa [16]. Ve středu obrazu klečí na oblaku sv. Josef ve fialové tunice a zlatém plášti (stejně oblečený má světec na všech malbách v kapli). Ruce má zkřížené na prsou. Po jeho stranách stojí Vítězný Kristus a Bůh Otec. Společně drží nad hlavou sv. Josefa korunu, nad níž se vznáší ve zlatém kotouči holubice Ducha svatého. Dotváří tak celek Nejsvětější Trojice. Celá scéna je orámována seskupením andělů, z nichž jeden podává lilii sv. Josefovi.

Čtyři malé oválné plochy zaplňují výjevy ze života sv. Rodiny. U vítězného oblouku je zachycena idylická atmosféra, kdy sedící Panna Maria chová na klíně spícího Ježíška. Je oblečená, tak jako na většině freskách v kapli, do cihlově červených šatů s modrým pláštěm. Přes vlasy má přehozený šátek a na nohou opánky. Oba dva láskyplně pozoruje sv. Josef. Kompozici doplňuje kmen stromu a v pozadí naznačená vesnická stavení se sedlovými střechami [17]. Další výjev zpodobňuje Odpočinek na cestě do Egypta, inspirovaný apokryfy. Pod palmami odpočívá Panna Maria s Ježíškem na klíně, nad nimiž bdí sv. Josef. V pozadí pije z jezírka, pramenícího pod palmou, jejich osel [18]. Na třetí fresce drží Panna Maria Ježíška, který vztahuje ruku k ovoci (?), které mu podává sv. Josef. Opět nechybí kmen stromu [19]. Na poslední malé fresce je sv. Rodina s malým sv. Janem Křtitelem. Josef si četl u pultu knihu, od které ho vyrušilo dění v jeho blízkosti.

Pozoruje Ježíška, kterého Panna Maria posazuje na beránka, který je předzvěstí budoucí Kristovi oběti. Jan, oblečený do velbloudí kůže nabízí beránkovi zelenou větvíčku [20].

Freskovou výzdobu na stropě dotváří malby v srdčitých polích. V rozích klenby na severní straně jsou zachyceny u vítězného oblouku dvě postavy před zjednodušenou krajinou a stavbami. Identifikace je ztížena poškozením v horní polovině, kde chybí barevné vrstvy. Levá, pravděpodobně ženská postava, je oblečena do cihlově červených šatů, které překrývá modrý plášť. V ruce drží květinu, snad jde o lilii. Druhá postava, tentokrát mužská, má na sobě hnědé šatů a zlatavý plášť. V ruce má také květinu, z níž lze rozpoznat pouze stonek. Podle zdejšího způsobu malby lilie, by mohlo jít o ni. Postavy mohou znázorňovat, podle použitých barev oblečení, Pannu Marii a sv. Josefa [21]. V protějším rohu na téže straně je znázorněn trůnící Kristus v oblacích. Po jeho levici klečí sv. Josef a po pravici Panna Maria. Nad nimi se vznášejí andělíčky, držící rozkvetlé bílé lilie [22]. Na jižní straně je u vítězného oblouku zachycena sv. Rodina, kdy Panna Maria chová na klíně malého Ježíška a sv. Josef stojí za nimi u vinného keře. Opírá se o hůl a v druhé ruce drží jeden utržený hrozen. Připomíná tak budoucí Kristovu oběť [23]. Na protější fresce je sv. Rodina, která se tentokrát nachází uvnitř domu. Panna Maria sedí na trůnu, kolem kterého je pověšen závěs. Vztahuje ruce k Ježíškovi, kterého chová Josef. Za ním je vidět otvorem ve zdi daleko do krajiny [24]. Jako poslední k této skupině fresek patří dvě na stěnách. Severní stěnu zdobí sv. Rodina sedící pod stromem. U nohou Panny Marie klečí malý Jan Křtitel a nabízí Ježíškovi na podnosu hrozny [25]. Protějšek tvoří opět sv. Rodina. Panna Maria sedí pod zeleným baldachýnem s Ježíškem na klíně. Za nimi se nachází sv. Josef. Před Pannou Marií klečí dva andělé. Jeden jim nabízí ovoce a druhý drží bílou lilii [26].

IV.4.1.2. Nástěnné fresky

Na každé stěně je po třech malbách, které jsou seřazeny ve dvou horizontálních řadách nad sebou. V horní jsou spodobně dvě, na

sebe navazující, události. Na levé straně je znázorněn spící Josef s rukou pod hlavou, opírající se o strom. K němu se ve snu sklání anděl a nabádá jej k útěku do Egypta. Pozadí vyplňuje krajina [27]. Protějškem je Útěk do Egypta, inspirovaný Zlatou legendou a apokryfními evangelií. Sv. Rodina je zachycena ve chvíli, kterou Zlatá legenda líčí takto: „*Když Pán vstoupil do Egypta, zhroutily se všechny modly, jak předpověděl Izaiáš.*“⁹⁶ Ona kácející se modla, ke které obrací své oči Panna Maria i sv. Josef, je v pravé části obrazové plochy. Nechybí oslík, který veze na hřbetě Pannu Marii s Ježíškem. Vedle nich kráčí Josef. Na tomto vyobrazení je poněkud pozměněno oblečení, od zde užívaného způsobu. Barvy jsou ale dodrženy. Josef má na sobě krátký šat nad kolena a vysoké shrnovací boty pod kolena. Panna Maria nemá vlasy zahaleny do šátku, ale pod čepcem, zavázaným pod bradou. V pozadí je zachycena krajina s městem, které může znázorňovat Hermopoli, do které se sv. Rodina uchýlila [28]. Obě fresky se nacházejí těsně pod oknem z bývalé šlechtické oratoře. Jsou ohraničeny jednoduchým štukovým rámem, který probíhá i kolem celého okna nad freskou.

Spodní řada začíná na severní straně Narozením Panny Marie. Scéna je zasazena do místnosti se šachovanou podlahou. Uprostřed je postavena postel, na které leží sv. Anna s malou Marií. U postele sedí muž sv. Jáchym a společně se svoji manželkou pozoruje nemluvně. Kolem těchto ústředních postav se shromáždilo pět mužů a šest žen. Muži jsou u hlavy postele zabráněni do diskuse. Dva z nich stojí u okna, z něhož něco pozorují. Ženy na opačné straně místnosti si povídají po dvou a patřičně gestikulují [29]. Na vedlejší fresce je zachycen Dvanáctiletý Ježíš v Chrámě. Ježíš sedí před pulpitem, nad kterým je zavěšen modrý závěs. Před ním postává či sedí devět starců. Vedou s Ježíšem diskusi, které z povzdálí přihlíží Panna Maria s Josefem [30]. Protějščí stěna začíná vlevo Zasnoubením Panny Marie. Je zasazeno do chrámového prostředí, kde v popředí stojí sv. Josef s Marií. Před nimi je starozákonní kněz, který navléká Marii na pravý prsteníček prsten.

⁹⁶ Jakub de VORAGINE: *Legenda aurea*, Praha 1984, 94.

Kromě této trojice se u kněze nachází muž, držící rozevřenou knihu a v pozadí za snoubenci jsou dvě ženy [31]. Posledním vyobrazením je Adorace Ježíška, která je zasazena do chrámové architektury. Uprostřed leží v jesličkách na seně Ježíšek, před kterým klečí se spjatýma rukama Panna Maria. Za jeslemi jsou dvě postavy. Jedna patří andělovi a druhá sv. Josefu, který se opírá o hůl. V dálce je zachyceno město [32]. U všech těchto čtyř vyobrazení hraje roli architektura, do které jsou výjevy umístěny. Bohužel jsou na mnoha místech její prvky použity beze smyslu. Druhým nedostatkem je nesprávně provedená perspektiva. Jako typ štukového orámování byly použity zlacené rollwerkové kartuše.

IV.4.2. Lod' s vítězným obloukem

Výmalba, provedená v této části kaple Johannem Hoffmanem, pochází z dvacátých let 18. století. Přesnější dataci poskytuje podpis autora s datací 1721, nacházející se na jižní stěně lodi. Dalším časovým údajem je protokol o vysvěcení kaple r.1723, zakomponovaný do freskové výzdoby na severní straně vítězného oblouku. Z těchto informací lze usuzovat, že dokončení malířské výzdoby probíhalo ještě po samotné slavnostní události, ale nejpozději do roku 1726, kdy zemřela Marie Josefa Küniglová roz. Černínová. Nad jižním vchodem na ochoz do kaple je ještě zachycen její erb. Samotná autorova práce se vyznačuje silnou nevyvážeností. Jeho lidské postavy jsou místy hříčkou anatomie, k čemuž přispívají u mužských postav velmi výrazně vykresleny svaly jakoby sochařsky pojaté figury. Totéž platí o perspektivě a architektuře.

Malba J. Hoffmana byla vytvořena technikou fresco secco na vápenné omítce.⁹⁷ Při tvorbě patrně nepoužíval kartonů, ale olůvkem kreslil tvary přímo na omítku. Toto je patrné zejména v přízemí lodi. Ačkoliv prošla i tato výzdoba restaurováním, její stav není v dnešní

⁹⁷ Zámek Lnáře, Jan KADERA / Alois MARTAN: Dokumentace k restaurátorským pracem na nástěnných malbách Jana Hoffmana z r. 1721 v zámecké kapli Lnáře (nepublikovaný rukopis), 1982, nepag.

době dobrý. Výrazná vlhkost způsobuje odpadávání omítky ze zdi, čímž je silně poškozena samotná malba.

Výzdoba zde byla zaměřena pouze na Starý zákon, čímž byla využita dispozice kaple snad i k vyložení významu obou částí Bible. Inspirace Starým zákonem byla použita v lodi, která je zahalena do šera. Jako by tak vyjadřovala neustálé očekávání Mesiáše. Oproti tomu prosvětlený presbytář, který byl již dříve výzdobou zaměřen na Nový zákon, jásá z nadcházející spásy dané lidem z nebes.

IV.4.2.1. Johann Hoffman

Autorem výmalby, až na tři malé výjevy v klenutí vítězného oblouku, byl blatenský sochař a malíř Johann Hoffman. Narodil se kolem roku 1700. Přesné datum a místo narození není známo, protože v matrice pokřtěných blatenské farnosti, odkud patrně pocházel, není uveden. Vodítkem mohou být dva údaje. V matrice zemřelých blatenské farnosti je zápis o Hoffmanově úmrtí, dne 18. května 1747. Kromě údajů o jeho povolání malíře je zde uveden věk zemřelého – 47 let.⁹⁸ Druhou stopou je zápis z purkrechtních register města Blatné. Zde je jako majitel domu č.p. 107 v letech 1665–1700 zmiňován barvíř Mates Hoffmann, který je považován za otce pozdějšího sochaře a malíře.⁹⁹ Zůstává otázkou, zda opravdu pocházel z tohoto města a jen nebylo zaneseno jeho jméno při křtu do matriky či pocházel odjinud. Ale již od roku 1721 je jeho pobyt kolem Blatné mnohokrát doložen. Kromě prací pro Inářský zámek na začátku 20. let 18. století je doloženo několik jeho děl v samotné Blatné, kde pracoval pro hraběte Josefa Serényiho, majitele blatenského panství. Roku 1726 s ním byla sepsána smlouva na zhotovení mariánského sloupu pro Blatnou, za který obdržel 137 zl.¹⁰⁰ Další mariánský sloup od tohoto umělce se nachází v Horažďovicích.¹⁰¹ Ve 40. letech 18. století podílel na obnově děkanského kostela

⁹⁸ SOA Třeboň, Matrika farního úřadu v Blatné, poř. č. 3, druh NOZ 1740–1759.

⁹⁹ Vladimír KOUBÍK: Blatenské domy před 400 lety, in: Karel PETRÁN: Sborník k 400. výročí povýšení Blatné na město, Blatná 2001, 169.

¹⁰⁰ SOKA Strakonice, Os. fond J.P. Hille, Paměti kostela Matky Boží a duchovní správy v Blatné II/1 (nepublikovaný rukopis), Blatná 1928, 103–104.

¹⁰¹ Oldřich J. BLAŽÍČEK: Sochařství pozdního baroka, rokoka a klasicismu v Čechách, in: Taťána Petrasová / Helena Lorenzová: Dějiny českého výtvarného umění II/2, Praha 1989.

v Blatné, pro který pracoval na novém Božím hrobě, a výzdobě hlavního oltáře. Dále jsou v účtech kostela zaneseny údaje o nejrůznějších pracích, jako je např. zlacení soch, renovace kříže, zlacení mříží kolem oltářů. Větší zakázka pro kostel tento kostel byla řezbářská výzdoba varhan, kterou ale Hoffmann již nestačil zhotovit. Po jeho smrti byla dokončena podle návrhů, které udělal.¹⁰²

IV.4.2.2. Lod'

Dva freskové výjevy v přízemí, zasazené do iluzivního rámu, jsou inspirovány starozákonním příběhem o Josefu Egyptským. Po celé severní stěně se rozprostírá téma, kdy se Josef nechává poznat svým bratrům (Gn 45,14). Josef je oblečen podle orientálního způsobu s turbanem na hlavě. Před ním klečí Benjamín, se kterým se chystá obejmout. Vedle nich se nachází muž, který drží v ruce pohár, který byl předtím z Josefova rozkazu podstrčen Benjamínovi do žoku. Okolo postávající bratři jsou v úžasu nad skutečností, že Josef žije. Scéna byla umístěna částečně do mohutně působící architektury, jejíž prvky jsou sestaveny beze smyslu a perspektivy. V levé části fresky je zobrazeno město [33]. Protější stěna nese navazující událost, při které se setkal Josef se svým otcem Jákobem (Gn 46,29). V popředí je zachycen celý zástup postav. Uprostřed se nachází Josef, zobrazen s turbanem na hlavě, tentokrát ale bez vousů. Objímá svého starého otce, za nímž stojí muži a ženy, patřících k Jákobovu rodu. Na opačné straně spolu rozmlouvají dva muži, z nichž jeden znázorňuje patrně egyptského vojáka s toulcem a lukem. Před nimi je otrok, který přidržuje Josefovi spodní část pláště. Pozadí levé části fresky tvoří architektura, s průhledem do arkádového ochozu. Do této architektury byl i zakomponován podpis autora s datací – J. HOFFMAN PINXIT/ ANNO 1721 [34]. Pravou část plochy vyplňuje prostranství, do kterého je zasazen antikizující chrám [35].

Kruchta s ochozy je vyzdobena v duchu iluzivní malby, která byla začátkem 18. století velmi moderní. Severní i jižní stěna je rozdělena

¹⁰² SOKA Strakonice, Os. fond J.P. Hille, Paměti kostela Matky Boží a duchovní správy v Blatné II/1 (nepublikovaný rukopis), Blatná 1928, 216, 226–228.

čtyřmi iluzivními pilastry, na které dosedá strop. Hlavice mají ionské s maskou a střapečky. Dřík je zdobený páskou a medailonem. Krajiní pilastry mají medailony s květinami a vnitřní s mužskou hlavou (tři jsou s vousy a jedna bezvousá – mohou znázorňovat čtyři evangelisty). Mezi pilastry vznikly tři plochy. Krajiní vyplňuje iluzivní mramorovaná nika, umístěná na podstavci zdobeném střapečky. Je zakončena mohutnou zalamovanou římsou, na níž dosedá nástavec vrcholící akantem. Pod ním je umístěna váza s rostlinou připomínající agáve. Okolí zdobí pásy a střapečky zavěšené jako girlandy. Niky vyplňuje mužská postava, představující sochu, nad jejíž hlavou je umístěna mušle. Na severní straně vlevo je David, oděný v hermelínovém plášti s korunou na hlavě. Levou rukou se opírá o lyru [36]. Protějškem na jižní stěně mu je Šalamoun s plánem Jeruzalémského chrámu [37]. Pravá postava na severní straně znázorňuje Mojžíše, který v levé ruce drží hůl a v pravé desky s Desaterem (na první desce jsou znázorněna čtyři číslice místo tří) [38]. Protějšek tvoří Áron s kadidelnicí v ruce [39].

V prostředním poli je vchod na ochoz z přilehlých prostor. Samotný vstup rámuje žulové ostění s lištou. Kolem je proveden iluzivní mramorovaný portál se zalamovanou římsou, kterou po stranách podpírají konzoly zakončené střapečky. Na římsu dosedá nástavec, do nějž je zakomponovaný erb nesený dvěma andílky. Na severní straně je znak Leopolda hr. Künigla. Tvoří jej čtvcený štít se srdečním štítkem, který je červenostříbrně šikmo dělený tak, že spodní pole vybíhá špicí do pole horního. 1. a 4. pole má jednu svisle a dvakrát vodorovně rozděleno do šesti stříbrných a červených polí. Ve 2. a 3. stříbrném poli je červená kvádrovaná hradba se třemi stínkami.¹⁰³ Nad štítem je umístěna listová koruna [40]. Na protější straně je znázorněn erb jeho manželky Marie Josefy hr. Černínové. Tvoří jej polcený štít. Pravá polovina je červená, levá modrá se třemi stříbrnými břevny. Nad štítem se nachází listová koruna [41].

Kolem ochozů vede dřevěné zábradlí, na kterém je namalována balustráda se čtyřbokými kuželkami, zdobená mramorováním. Západní

¹⁰³ Tinktura srdečního štítku, 2. a 3. pole jsou prohozené.

stěnu s hlavním vchodem na kruchtě zdobí páska, doprovázená akantem a střapečky.

Nástrovní freska představuje iluzivní průhled do nebes. Je ohraničen balustrádou se čtyřbokými kuželkami. Uprostřed plochy je v zářícím kotouči umístěno pravé jméno Boha יהוה.¹⁰⁴ Kolem jsou andělé velebící Boha. Provedení je zlidštěno zvědavými andělíčky, kteří překukují přes balustrádu dolů [42].

IV.4.2.3. Vítězný oblouk

V klenutí vítězného oblouku se nachází tři ranně barokní malby od neznámého autora. Jejich technické provedení je blízké olejomalbě na omítce.¹⁰⁵ Jsou orámovány do čtverce štukovým dekorem zdobeným listovcem. Uvnitř je v rozích plastický trojhran a samotné obrazové pole má tvar osmiúhelníku. Je orámováno lištou s perlovcem.

Prostřední výjev zachycuje sv. Rodinu při jídle. V čele stolu, který je umístěný pod besídkou, sedí Ježíš. Po jeho levici se nachází Panna Maria, která vztahuje ruku k míse s jídlem. Po pravici stojí sv. Josef, který nalévá do poháru víno [43]. Na severní straně je znázorněn Návrat sv. Rodiny z Egypta. Ježíška vede Panna Maria za ruku. Vedle nich kráčí sv. Josef, vedoucí oslíka. V pozadí je zachycena kácející se modla [44]. Na protější straně je zachycena sv. Rodina pod velikým stromem, kde rodičům káže malý Ježíš. Panna Maria sedí uprostřed s knížkou na klíně. Po její levé straně stojí opřený o strom sv. Josef se založenýma rukama na hrudi. Zaujatě poslouchá, co Ježíš říká [45].

Pilíře, které nesou oblouk, jsou vyzdobeny J. Hoffmanem. Bylo zde použito jako dekor páskování, zdobené akantem a střapečky. Na severním pilíři je do dekoru zakomponován v medailonu protokol o vysvěcení kaple, zapsaný obnovenou kapitálou.

ANNO DOMINI/ MDCCXXIII DIE IX DECEMBRIS/ HABITA
LICENTIA A REVERENDISSIMO AC CELSISSIMO/ SAC(RI)
ROM(ANI) IMP(ERII) PRINCIPE DOMINO DOMINO FERDINANDO/

¹⁰⁴ Nápis je zapsán nesprávně. Místo písmena ך je dvakrát použito ך. Obě písmena ך jsou zrcadlově otočena.

¹⁰⁵ CRHOVÁ / CRHA / PROKOP 1982 (pozn. 90) nepag.

FRANCISCO E COMITIBUS DE KÜNIBURG ARCHI-EPISCOPO/
PRAGENSI, ET HUJUS DIAECESIS ORDINARIO, AD INSTANTIAM/
ILLUSTRISSIMI DOMINI DOMINI LEOPOLDI COMITIS DE KÜNIGL/
SAC(RAE) CAES(AREAE) ET REG(IAE) CATH(OLICAE)
MAJESTATIS CAMMERARII, ET CONJUGIS/ EJUS MARIAE
JOSEPHAE COMITISSAE KÜNIGLIANAЕ, NATAE COMITISSAE/
CZERNINIANAЕ DE CHUDIENITZ DOMINAE IN SCHLISSLBURG
SACELLUM/ HOC, ET ALTARE MAJUS CONSECRAVIT,
REVERENDISSIMUS AC/ CELSISSIMUS DOMINUS DOMINUS
CASPARUS IGNATIUS SAC(RI) ROM(ANI)/ IMP(ERII) PRINCEPS E
COMITIBUS DE KÜNIGL EPISCOPUS BIXINENSIS/ ET IN EO
RELIQUIAS SANCTORUM MARTYRUM THEOPHILI, VIN=/ CENTIS,
REVOCATAE, ET VICTORIAE INCLUSIT, SINGULISQUE CHRISTI/
FIDELIBUS HODIE UNUM ANNUM, ET IN DIE ANNIVERSARIA/
CONSECRATIONIS HUJUSMODI /:QUAE CELEBRABITUR/
DOMINICA PROXIMA POST FESTUM NATIVITATIS DOMINI:/ IPSAM
VISITANTIBUS QUADRAGINTA/ DIES DE VERA INDULGENTIA, IN
FORMA/ ECCLESIAE CONSUETA/ CONCESSIT.

Na jižním pilíři je v kartuši namalován erb světitele, brixenského biskupa Kašpara Ignáce hr. Künigla [46]. Tvoří jej čtvrcený štít se srdečním štítkem a oddělenou hlavou, která je dále polcena. V pravém červeném poli je stříbrný doleva krácející beránek Boží se zlatou aureolou a stříbrnou korouhví s červeným křížem. V levém stříbrném poli červená orlice nesoucí na hrudi zlatou vodorovně položenou biskupskou berlu. Srdeční štítek je stříbrnočerveně kosmo dělený tak, že spodní pole vybíhá špicí až k levému hornímu okraji štítku. 1. a 4. pole je jednou svisle a dvakrát vodorovně rozděleno do šesti červených a stříbrných polí. Ve 2. a 3. červeném poli stříbrná kvádrovaná hradba se čtyřmi stínkami. Nad štítem listová koruna, do níž je vsazena biskupská berla provázená vpravo závitěm ven otočenou biskupskou berlou a vlevo obnaženým mečem.

V. Závěr

Na základě archivního materiálu, uloženém v jindřichohradecké pobočce SOA Třeboň, byl objasněn fakt, že se architektonická podoba zámecké kaple v průběhu historie, nezměnila. Díky těmto materiálům byla také přesněna datace nástěnných raně barokních maleb v tomto zámku. Byly zhotoveny na přelomu 60. a 70. let 17. století, nejpozději však v roce 1672, kdy umírá stavebník zámku, Aleš Ferdinand hr. Vratislav z Mitrovic. Malby v prvním patře vytvořil Carpoferro Tencalla. Autorství raně barokních fresek v presbytáři zámecké kaple zůstává otevřené, i když u některých výjevů je možné předpokládat vliv zmiňovaného Carpoferra Tencally. K objasnění autorství fresek by mohlo přispět důkladné prostudování archivního materiálu, zda se v něm nedochovaly smlouvy na zhotovení maleb a štukatérské práce.

Seznam použitých pramenů a literatury

Prameny:

NA, DZV 312, N 15

NA, DZV 391, H 12

NA, DZV 425, B 29

NA, MP, inv. č. 658, sg. III 8–22

NA, SPS, kart. 319

NA, SPS-d, kart. 86

NA, StKM–B, inv.č. 235

SOA Třeboň, ŘA Lnáře, Liber de origine et erectione sacelli Sanctissimae Trinitatis, kniha č. 1

SOA Třeboň, ŘA Lnáře, kart. 4

SOA Třeboň, Vs Lnáře, Berg-Bau-Protokol, kniha 348, inv. č. 362

SOA Třeboň, Vs Lnáře, kart. 1, kart. 17, kart. 108, kart. 236

SOA Třeboň, Vs Lnáře, mapa 381–384

SOA Třeboň, Matrika farního úřadu v Blatné, poř.č. 3, druh NOZ 1740–1759

SOA Třeboň, pobočka Jindřichův Hradec, ČRA

SOA Třeboň, pobočka Jindřichův Hradec, ČÚS, fasc. 624, 625, 626

SOkA Strakonice, Os. fond J.P. Hille

Berní rula, kraj Prácheňský I: HAAS Antonín (ed.), Praha 1954

Berní rula, kraj Prácheňský II: HAAS Antonín (ed.), Praha 1954

Tereziánský katastr český 3, dominical: BURDOVÁ Pavla a kol. (ed.), Praha 1970

Literatura:

BISIANI Gloria: Restaurování antependia (nepublikovaný rukopis), 1982

CRHOVÁ Elena / CRHA Zdeněk / PROKOP Zdeněk: Restaurátorská zpráva o stavu a opravě malířské výzdoby v presbytáři a hlavní lodi kaple sv. Josefa v zámku Lnáře (nepublikovaný rukopis), 1982

DZIURLI Henryk / BOBOWSKI Kazimierz (ed.): Krzeszów uświęcony łaska, Wrocław 1997

HILLE Jan Pavel: Velkostatek Lnářský (nepublikovaný rukopis), 1905

HILLE Jan Pavel: Paměti kostela Matky Boží a duchovní správy v Blatné II/1 (nepublikovaný rukopis), Blatná 1928

HILLE Jan Pavel: Klášter Lnářský a jeho památky, Blatná 1934

Jakub DE VORAGINE: Legenda aurea, Praha 1984

KADERA Jan / MARTAN Alois: Dokumentace k restaurátorským pracem na nástěnných malbách Jana Hoffmanna z r. 1721 v zámecké kapli Lnáře (nepublikovaný rukopis), 1982

KALISTA Zdeněk: Století andělů a ďáblů, Jinočany 1994

KOBYLKA Pavel: Restaurátorská zpráva. Dřevěný polychromovaný tabernákl se dvěma sochami andělů (nepublikovaný rukopis), 1982

KOUBÍK Vladimír: Blatenské domy před 400 lety, in: Petrán Karel: Sborník k 400. výročí povýšení Blatné na město, Blatná 2001

KŘÍŽOVÁ Květa: K výzdobě interiérů zámku Lnáře, in: Zprávy památkové péče 62/2, 2002, 31–34.

LÍBAL Dobroslav / VILÍMKOVÁ Milada: Zámek Lnáře, stavebně historický průzkum (nepublikovaný rukopis), 1973

MAJER Alois: Dějiny osady Lnářské, Blatná 1923

MARTAN Alois/ NĚMEC Jan: Restaurátorská zpráva o první části průzkumu nástěnných a nástropních maleb v zámku Lnáře u Blatné (nepublikovaný rukopis), 1977

PECHA Jan a kol.: Kasejovice, minulost a současnost. 100 let povýšení na město a založení požárního sboru, Kasejovice 1978

PETRASOVÁ Taťána / LORENZOVÁ Helena (ed.): Dějiny českého výtvarného umění II/2, Praha 1989.

PREISS Pavel / HORYNA Mojmir / ZAHRADNÍK Pavel: Zámek Trója u Prahy. Dějiny, stavba, plastika a malba, Praha / Litomyšl 2000

PŘIBYLOVÁ Ivana: Restaurování dvou plastik ze zámecké kaple sv. Josefa ve Lnářích (nepublikovaný rukopis), 1983

SCHALLER Jaroslaus: Topographie des Königreichs Böhmen, Prachiner Kreis III, Prag / Wien 1790

SEDLÁČEK August: Hrady, zámky a tvrze království Českého XI, Praha
1897

SVOBODA Ladislav: Lnáře, in: Encyklopedie českých tvrzí II, Praha
2000

ŠOUREK Ladislav: Lnáře, Bělčice, Hvoždany a jejich nejbližší okolí
v kraji Píseckém, in: Památky archeologické XI/6, 1864, 68–75.

ŠTOLOVSKÝ Aleš / KŇOURKOVÁ Kateřina / PŘIBYLOVÁ Ivana:
Restaurátorský průzkum (nepublikovaný rukopis), 1981